

Rodičovské skupiny na podporu rodičovských dovedností v Libereckém a Ústeckém kraji

Evaluační zpráva

tým SCHOLA EMPIRICA

Martina Ducheček Koutná, Egle Havrdová, Zdena Honsová Filípková, Jan Netík

evaluaci projektu připomínkovala Patrícia Martinková

2024

O evaluační zprávě

Zpráva nabízí pohled na výsledky ročního projektu podpory rodičovských dovedností ohrožených rodin s malými dětmi optikou kvalitativní a kvantitativní evaluace. Vychází ze dvou realizovaných vln kvantitativního měření mezi rodiči/pečovateli a jejich dětmi, z kazuistik podpořených rodin, záznamů o průběhu rodičovských setkání, z fokusních skupin se zapojenými sociálními pracovníky, záznamů ze supervizních setkání se sociálními pracovníky a z analýzy založené na průběžně vedené dokumentaci celé intervence.

Financování

Projekt byl financován grantem Nadace Sirius.

Obsah

[Kontext: základní přehled o projektu](#)

[Rodičovské skupiny jako inovativní služba poskytovaná sociálními pracovníky](#)

[Intervenční nástroj](#)

[Metafora stavění domu podpory](#)

[Témata pozitivního rodičovství aneb kroky podpory odpovídající 12 setkáním](#)

[Nároky programu na dovednosti sociálních pracovníků](#)

[Průběh realizace projektu](#)

[Základní informace k evaluaci](#)

[Cíle evaluace](#)

[Typ evaluace](#)

[Evaluační plán](#)

[Realizace evaluace](#)

[Průběh sběru dat](#)

[Nástroje evaluace](#)

[Strengths and Difficulties Questionnaire \(SDQ\)](#)

[Dotazník Parenting Young Children \(PARYC\)](#)

[Fidelity checklist](#)

[Kazuistiky](#)

[Fokusní skupina](#)

[Metody zpracování kvantitativních dat](#)

[Teorie odpovědi na položku \(Item Response Theory, IRT\)](#)

[Lineární model se smíšenými efekty \(Linear Mixed Model; LMM\)](#)

[Popis výzkumného souboru](#)

[Výsledky evaluace](#)

[Výsledky měření pomocí nástroje PARYC](#)

[Výsledky měření pomocí nástroje SDQ](#)

[Disciplína a trestání](#)

[Výchozí stav trestání](#)

[Vývoj trestání v čase](#)

[Situace v rodinách před zapojením, v průběhu a po skončení projektu z pohledu kvalitativní evaluace](#)

[Centrum pro rodinu Náruč, z. ú.](#)

[Výchozí stav zapojených rodin](#)

[Cíle spolupráce](#)

[Průběh spolupráce](#)

[Situace v rodinách v době ukončení programu](#)

[Kazuistika 1: Manželský pár](#)

[Centrum Protěž, z. ú.](#)

[Výchozí stav zapojených rodin](#)

[Cíle spolupráce](#)

[Průběh spolupráce](#)

[Situace v rodinách v době ukončení programu](#)

[Kazuistika 2: Mladá rozrůstající se rodina](#)
[Centrum D8, o.p.s.](#)
[Výchozí stav zapojených rodin](#)
[Cíle spolupráce](#)
[Průběh spolupráce](#)
[Situace v rodinách v době ukončení programu](#)
[Kazuistika 3: Pěstounka](#)
[RC Pohádková chaloupka, z. s.](#)
[Výchozí stav zapojených rodin](#)
[Cíle spolupráce](#)
[Průběh spolupráce](#)
[Situace v rodinách v době ukončení programu](#)
[Kazuistika 4: Matka 3 dětí](#)
[Amina, o.p.s.](#)
[Výchozí stav zapojených rodin](#)
[Cíle spolupráce](#)
[Průběh spolupráce](#)
[Situace v rodinách v době ukončení programu](#)
[Kazuistika 5: Matka samoživitelka](#)
[Hodnocení dopadu perspektivou sociálních pracovníků](#)
[Očekávání a motivace před zahájením programu](#)
[Osobní zkušenost s programem Dobrý začátek pro rodiče - silné stránky](#)
[Osobní zkušenost s programem Dobrý začátek pro rodiče - slabé stránky](#)
[Bariéry při zavádění programu](#)
[Zhodnocení dopadu programu na klienty a děti](#)
[Zhodnocení spolupráce se Scholou Empirica \(projektovým týmem, vedením, supervizorkou\)](#)
[Hodnocení procesu implementace intervence](#)
[Metodické semináře ke stanovování cílů spolupráce mezi sociálními pracovníky a klienty](#)
[Supervizní setkání](#)
[Sledování fidelity](#)
[Závěr](#)
[Kvantifikované dopady](#)
[Nekvantifikované dopady](#)
[Celkové shrnutí z kvalitativní analýzy rodin](#)
[Vnímané pokroky a změny v rodičovských kompetencích](#)
[Dopady na skupinu sociálních pracovníků](#)
[Výzvy a limity při implementaci programu](#)
[Literatura](#)
[Přílohy](#)
[Příloha č. 1: Dotazník pro rodiče](#)
[Příloha č. 2: Scénář fokusní skupiny se sociálními pracovníky](#)
[Příloha č. 3: Koeficienty použitých modelů](#)

Kontext: základní přehled o projektu

Hlavní myšlenkou projektu je posílení rodičovských kompetencí u rodin s oslabenými rodičovskými kompetencemi a rodin ohrožených sociálním vyloučením prostřednictvím nové formy podpory – odborně moderovaných rodičovských skupin opírající se o v zahraničí ověřenou metodiku "**Celoživotní program zdravého rodičovství pro malé děti**". Inovace realizovaná tímto projektem spočívá ve výcviku sociálních pracovníků v moderních metodách posilování rodičovských dovedností svých klientů a v pomoci pracovníkům implementovat tyto metody v rámci nové formy intervence – rodičovských skupin.

V rodinách s oslabenými rodičovskými kompetencemi a sociálně znevýhodněných rodinách v ČR často probíhá sociální nebo terénní práce zaměřující se na různé sociální problémy rodiny, jako jsou například problémy s bydlením, dluhy, financemi, jednání s úřady atp., ale pozornost věnovaná rodičovským kompetencím a posilování vztahu mezi rodiči a dětmi zpravidla zcela chybí. Přitom nedostatečný rozvoj dětí ze sociálně znevýhodněných rodin v útlém věku následně negativně ovlivňuje sociální začleňování v období dospívání i dospělosti. Snaha implementovat intervenci do sociálních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi byla inspirována evidencí o tom, že relativně malá míra intervence, která nasměruje rodiče k většímu oceňování dítěte a aktivní hře s dítětem, může vést ke zlepšování vztahu mezi dětmi a rodiči a k podpoře žádoucího a k omezení nežádoucího chování u dětí (Wyatt & Hawkins, 1987; Cameron & Pierce, 1994; Deci, Koestner, & Ryan, 2001; DuPaul & Ervin, 1996; Marten & Meller, 1990; nověji také Cluver et al., 2016; L. D. Cluver et al., 2017; Lachman et al., 2016; Lachman et al., 2018).

Rodičovské skupiny jako inovativní služba poskytovaná sociálními pracovníky

Inovace cílí na sociální a terénní pracovníky, kteří v rámci své profese dochází do rodin. V rámci projektu byli pracovníci sociálně aktivizačních služeb proškoleni v implementaci ověřeného nástroje podpory rodičovských dovedností **Celoživotní program zdravého rodičovství pro malé děti**. Realizace této služby je inovativní hned z několika pohledů:

1. Místem a časem – sociální a terénní pracovníci nedochází do rodin, ale klienti dochází na domluvená skupinová setkání, která probíhají 2krát až 4 krát za měsíc v zázemí soc. služby nebo partnerských organizací. Navíc je celý čas setkání věnován pouze problematice výchovy dětí s cílem posílit rodičovské dovednosti;
2. Charakterem intervence – rodiče dostávají systematickou podporu v řešení výchovy dítěte a v interakcích rodič-dítě formou odborně a kolaborativně vedených rodičovských skupin v jasně definovaných krocích.

Projekt se zaměřuje na **2 cílové skupiny**: 1) na pracovníky sociálních/terénních služeb a komunitních center, jejichž práce s rodinami je vlivem této inovativní služby zkvalitněna posílením jejich kompetencí. Pracovníci v sociálních službách v problematice rodičovských kompetencí obvykle nemají nezbytné znalosti, a tak se rozhodují většinou intuitivně, čímž se mohou dopouštět podpory prokazatelně nefunkčních modelů výchovy; 2) na rodiny s malými dětmi, sociálně vyloučené či ohrožené sociálním vyloučením, jejichž rodičovské kompetence jsou vlivem intervence posílené.

Intervenční nástroj

Metodologická příručka pro sociální pracovníky vznikla v rámci **“Celoživotního programu zdravého rodičovství pro malé děti”** Světové zdravotnické organizace. Manuál vypracovalo konsorcium zahraničních partnerů včetně Oxfordské Univerzity, Bangorské Univerzity, Univerzity Kapského města, organizace “Klauni bez hranic”. Metodika je inspirovaná zahraničním programem Incredible years. Česká verze manuálu vznikla v roce 2018 společně se zapojením SCHOLY EMPIRICA do mezinárodní “pooling” studie sběru dat z pilotáže intervencí. Metodika, která byla v ČR pilotovaná v průběhu 2018-2020, zahrnuje zásady programu FIND (Filming Interactions to Nurture Development¹) a také principy českého programu Dobrý začátek², který je z Incredible years přímo odvozen a adaptován na české prostředí. Pro účely této zprávy evaluovaný intervenční program dále nazýváme **“Dobrý začátek pro rodiče”**. Intervenční nástroj v podobě podrobného manuálu pro sociální pracovníky byl přílohou zpráv o realizaci pro donora. Zde pro účely evaluační zprávy představujeme pouze základní principy a stavební prvky metodiky.

Metafora stavění domu podpory

Hlavním tématem, které se line celým programem Dobrého začátku pro rodiče, je „stavění domu podpory pro vás a vaše dítě.“ S pomocí účastníků setkání lektori programu rodičům napomáhají při pozorování chování jejich dětí a současně mezi nimi podporují a pěstují zdravé vztahy.

Sociální pracovník využívá metafor jednotlivých částí domu, aby ukázal, proč je pro rodiče důležité vybudovat pevný a pozitivní vztah se svými dětmi. **Zdi** symbolizují přímé a zdravé interakce ve vztahu rodič-dítě, tedy trávení společného času ve dvou s dítětem, budování jazykových dovedností, mluvení o pocitech, chválení a podpora dobrého chování. **Tyto zdi tvoří základ pro dobré rodičovství. Jsou nejdůležitější částí celého programu.**

Když se přesuneme na **střechu**, zaměříme se zde na stanovení limitů, na ustanovení pravidel tohoto domu a na řešení nežádoucího chování. **Pokud se rodiče soustředí jen na starosti o střechu - vytváření pravidel, disciplína a trestání svých dětí, aniž by budovali silné zdi, dům spadne.** Zborcení se projevuje tím, že děti jsou nejisté, mají tendenci vynucovat si pozornost zlobením a rodiče se cítí vystresovaní a nešťastní.

Pokud rodiče tráví více času budováním dobrých vztahů se svými dětmi, často potřebují trávit méně času zvládáním jejich nežádoucího chování. Čím více času rodiče tráví hraním si s dětmi a čím více je chválí, tím méně budou děti zlobit a dožadovat se pozornosti nežádoucím chováním. Tyto dovednosti vedou k tomu, že se obě strany, rodiče i děti, cítí podporované a milované a rodiče jsou méně stresovaní.

Témata pozitivního rodičovství aneb kroky podpory odpovídající 12 setkáním

Zdi | Pozitivní rodičovství

1. Společný čas s vaším dítětem ve dvou
2. Řekni, co vidíš (využívání popisného jazyka)

¹ <https://developingchild.harvard.edu/innovation-application/innovation-in-action/find/>

² www.scholaempirica.org

3. Povídání o pocitech
4. Oceňování a odměňování našich dětí
5. Poskytování jasných, jednoznačně formulovaných a splnitelných pokynů
6. Domácí pravidla a každodenní zvyklosti

Střecha | Nastavení limitů a kázně

7. Přesměrování pozornosti dítěte od nežádoucího chování
8. Přehlížení dožadování se pozornosti a nežádoucího chování
9. Používání přirozených a logických následků pro podporu dodržování pokynů a pravidel
10. Používání přestávky na uklidnění jako nástroje, který pomáhá předejít agresivnímu chování
11. Řešení konfliktů v rodině
12. Reflexe a posun kupředu

Nároky programu na dovednosti sociálních pracovníků

Rádi bychom zmínili, že to, **co** je předáváno rodičům, tedy obsah programu Dobrý začátek pro rodiče, představuje menší část programu. Většinu programu tvoří to, **jak** je program předáván. Zde je klíčový partnerský vztah lektora s rodiči a prvky tzv. kolaborativního učení. **Chování sociálních pracovníků vůči rodičům a způsob, jakým jim celý program předkládají, je to nejdůležitější a představuje vzor toho, jak by se rodiče měli chovat vůči dětem.**

Základní požadovaná dovednost lektora rodičovské skupiny (konkrétně: chválit a oceňovat rodiče, aktivně naslouchat, být důsledný a empatický, posuzovat problémy a prakticky je řešit) je vytvářet **společný přístup k řešení problémů a přinášet změny postojů a výchovných postupů, které chceme vidět u rodičů.** Důraz na vytvoření důvěrných vztahů lektora s rodiči ve skupině i mezi rodiči navzájem klade velké nároky na motivaci a schopnosti lektora, především v ovládnutí způsobů pozitivní komunikace.

Průběh realizace projektu

Před samotnou realizací intervence, v průběhu června 2023, byli zapojeni pracovníci ze spolupracujících organizací (Amina o.p.s., Centrum pro rodinu Náruč, z.ú., Centrum Protěž, z.ú., Centrum D8, o.p.s., RC Pohádková chaloupka, z.s.) vyškoleni certifikovanou lektorkou Centra pro empirický ověřenou ranní intervenci (CEBEI) při Bangorské Univerzitě ve Walesu. Školení bylo pětidenní a zúčastnily se ho tříčlenné týmy z každé spolupracující organizace.

Intervence rodičovských skupin probíhala ve 4 lokalitách ČR (2x Liberec, Turnov, Ústí nad Labem, Roudnice nad Labem) od konce září/začátku října 2023 až do března 2024. V projektu byl plánován **jeden cyklus rodičovských skupin v každé lokalitě** – tj. 12 skupinových setkání. Rodičovské skupiny byly plánované pro 8–12 rodičů.

Základní informace k evaluaci

Cíle evaluace

Cílem je vyhodnotit úspěšnost intervence sledováním změn u cílové skupiny rodičů/pečovatelů vůči výchozímu stavu (situace v rodině, výchovné problémy) a vůči stávajícímu (původnímu) způsobu poskytování sociální služby.

Typ evaluace

Pro zhodnocení projektu byla použita kombinace dopadové a procesní evaluace, přičemž oba tyto typy evaluace byly považovány za stejně důležité.

Dopadová evaluace je využitelná pro ověření, zda se intervence úspěšně promítá do výsledků, jichž jsme chtěli dosáhnout. Dopadová evaluace projektu byla postavena na kombinaci kvantitativního šetření mezi rodinami s malými dětmi s možností porovnat intervenční a kontrolní skupinu a kvalitativního zjišťování dopadu na cílovou skupinu pomocí kazuistik zapojených rodin.

Procesní evaluace slouží k hodnocení různých fází či aktivit projektu. Evaluace procesu je poměrně náročná a obvykle realizovaná za použití kvalitativních metod. Zároveň však umožňuje i během programu provádět nezbytné úpravy programu podle představ jeho realizátorů. Procesní evaluace byla založena na metodických a supervizních setkáních s poskytovateli intervence, tj. sociálními pracovníky. Důležitým zdrojem dat o průběhu intervence byly také kontinuálně vedené záznamy o průběhu rodičovských skupin. Přesnost a kvalitu při zprostředkování intervence sociálními pracovníky, tzv. fidelity, byla sledována pomocí videozáznamů rodičovských skupin. V závěru projektu proběhlo také hodnocení projektu a jeho dopadů z pohledu zapojených sociálních pracovníků formou fokusní skupiny (rozvedeno níže v Nástrojích evaluace).

Evaluační plán

Evaluační plán realizátora vznikl ve spolupráci s partnery z výzkumného konsorcia Parenting for Lifelong Health (PLH) při Univerzitě v Oxfordu, které realizuje projekt "The Science of Scale for Violence Prevention: A New Agenda for Family Strengthening in Low- and Middle-Income Countries". Cílem evaluačního designu bylo se co nejvíce přiblížit klasickému experimentálnímu designu, kde využívání či nevyužívání metodiky Dobrý začátek pro rodiče představuje výzkumnou skupinu (tzv. manipulovaná proměnná). Pokud bychom sledovali pouze vývoj intervenční skupiny, nebylo by možné odlišit efektivitu intervence od přirozeného vývoje postojů a dovedností rodičů/pečovatelů a dospívání dětí. Sledování také kontrolní skupiny rodin s dětmi umožňuje tvořit smysluplné závěry. V našem případě však nebylo možné skupinu přidělovat náhodně. Pro přímočaré použití jednoduchého experimentálního designu (*randomized controlled trial*) se objevily překážky, které popisujeme v následujícím odstavci:

Účastníky výzkumu se stali v první řadě sociální pracovníci, kteří byli osloveni skrze ředitele dané organizace, která projevila zájem o realizaci rodičovských skupin podle metodiky

Dobry začátek. S pracovníky, kteří se po představení cíle projektu a jeho podmínek byli ochotni zapojit, byla navázána formální spolupráce. Jako intervenční rodiny pak byly zapojeny ty rodiny, ve kterých tito pracovníci působili, projevíly zájem o program a které měly děti vhodného věku, tj. 3–9 let (jedná se tedy o účastníky výzkumu v druhé řadě). Vzhledem k malému počtu zapojených pracovníků (N = 15) nemělo velký smysl přistupovat k randomizaci na úrovni pracovníků (ta by navíc předpokládala ochotu všech pracovníků ve spolupracujících organizacích se zapojit). Pro všechny zapojené organizace platí, že kontrolní rodiny jsou rodiny, se kterými pracovali kolegové podpořených sociálních pracovníků, kteří ale sami v projektu zapojeni nebyli (neprocházeli v rámci projektu výcvikem ani supervizemi na podporu jejich schopnosti podporovat v klientských rodinách rodičovské kompetence). Rodiny v kontrolní skupině jsou z povahy věci rodiny podobné těm intervenčním, protože jde o klienty stejných organizací sociálních služeb. Jedná se tedy o kvaziexperiment.

Realizace evaluace

Představovaná zpráva vychází z dat získaných od rodin zapojených do projektu prostřednictvím sociálních pracovníků z neziskových organizací Amina o.p.s., Centrum pro rodinu Náruč, z.ú., Centrum Protěž, z.ú., Centrum D8, o.p.s., RC Pohádková chaloupka, z.s. Hlavním kritériem zapojení rodiny do intervence byl věk dítěte, který byl stanoven na 3 až 9 let. Nicméně v ojedinělých případech byly zapojené rodiny s mladšími (dva roky) či staršími dětmi (patnáct let).

Kvantitativní dopadová evaluace zahrnovala dvě měření stejným dotazníkem, a to (1) na začátku projektu (cca při prvním nebo druhém kontaktu s klientem, kdy prakticky ještě nedošlo k žádné intervenci nebo byl rodič/pečovatel seznámen s jejím programem jen okrajově – tzn. jaká budou témata setkání), (2) na konci projektu po asi pěti až šesti měsících od začátku projektu. Evaluační dotazník s rodiči vyplňoval sociální pracovník, který byl v realizačním týmu intervence (buďto koordinátor implementace či přímo sociální pracovník v roli lektora rodičovské skupiny). Tento krok jsme na začátku hodně zvažovali a nakonec jsme k němu přistoupili v reakci na doporučení sociálních pracovníků, kteří nevěřili, že by rodiny pravdivě odpovídali někomu cizímu. Na druhou stranu námi realizovaná varianta má tu nevýhodu, že rodiče mohli mít silnější tendenci se stylizovat, protože do značné míry věděli, o co se v rámci spolupráce sociální pracovníci snaží (tzv. zkruslení *“demand characteristics”*). Lze však předpokládat, že se tyto potenciální nedostatky projevíly u obou skupin podobně, a v (kvazi)experimentálním designu tak nepředstavují problém.

Průběh sběru dat

Na počátku intervence sociální pracovníci ve spolupráci s koordinátory implementace v dané lokalitě v rámci své práce s rodinami vytypovali rodiny, které oslovili s nabídkou účasti na projektu. Pokud klienti projevíli o účast v rámci projektu zájem, společně s pracovníky vyplnila pečující osoba (zpravidla matka či pěstounka) kvantitativní dotazník (viz dále [Nástroje evaluace](#)) a základní vstupní informace týkající se rodinného zázemí a stylu výchovy dítěte v době vstupu do projektu. Tyto základní vstupní informace představují výchozí stav v jednotlivých rodinách.

Průběh spolupráce a podpory rodičovských kompetencí v jednotlivých rodinách byl zaznamenáván v rámci **kazuistiky**. Sociální pracovník vytvořil při každé účasti rodiče/pečovatele na rodičovské skupině strukturovaný záznam o průběhu a obsahu setkání s danou rodinou.

Po naplnění celkového počtu intervenčních skupinových setkání vyplnil sociální pracovník s rodinou stejný kvantitativní dotazník jako na vstupu a závěrečný dotazník zaměřený na vyhodnocení změn v rámci dosahování cílů intervence stanovených pečující osobou a sociálním pracovníkem. Vyhodnocení stavu po absolvování programu na podporu rodičovských kompetencí, tj. 12 setkání rodičovských skupin představuje **závěrečné vyhodnocení spolupráce pečující osoby a sociálního pracovníka** a vnímání změn v rodinném prostředí.

Některé z rodin zapojených do projektu v jeho průběhu z různých důvodů spolupráci ukončily. Sociální pracovníci s rodinami, které z projektu vystoupily, sepsali záznam o jejich důvodech pro ukončení účasti v projektu, pokud to bylo možné. Dále mezi účastníky, kteří program nedokončili, počítáme i ty, jejichž účast na rodičovských setkáních byla nižší než nadpoloviční (tj. 5 a méně účastní). Celkově takových účastníků, kteří program nedokončili (ať už předčasně vystoupili či neměli dostatečnou docházku) bylo 13.

Procesní část evaluace probíhala v průběhu celé intervence, kdy sociální pracovníci po každé intervenci s rodinou vyplňovali záznam o průběhu setkání do tzv. *kazuistiky*. Ty se staly také podkladem pro *supervizní setkání* sociálních pracovníků s realizačním týmem SCHOLY EMPIRICA, ze kterých byly vedeny podrobné zápisy, stejně jako ze *supervizních setkání* sociálních pracovníků se zahraniční lektorkou programu prof. Judy Hutchings.

Součástí individuální podpory pro každou organizaci byly individuální konzultace a zpětná vazba na základě zaslané videonahrávky z rodičovského setkání. Díky tomu jsme měli možnost sledovat **fidelity**, tj. věrnost a kvalitu při zprostředkování intervence sociálními pracovníky. Na základě toho realizační tým SCHOLY EMPIRICA poskytl formativní zpětnou vazbu zaměřující se jak na obsah zaznamenaného setkání, tak především na dovednosti sociálních pracovníků v roli lektora skupiny. Část kvalitativní evaluace proběhla v závěru realizace projektu. Byla uspořádána *fokusní skupina* se zapojenými sociálními pracovníky. Celkem se zúčastnilo 8 respondentů.

Nástroje evaluace

Výzkumný nástroj pro **kvantitativní část** evaluace vznikl ve spolupráci s výzkumným konsorciem PLH. To provádí mezinárodní „pooling“ studii, která usiluje o sběr a analýzu dat z programů podobných programu evaluovanému v této zprávě. Studii vedou profesorka Lucie Cluver z Oxfordské univerzity a profesorka Cathy Ward z Univerzity v Kapském městě. Implementujícím partnerem pro sběr dat je organizace Clowns Without Borders South Africa, s jejíž představitelkou, Inge Wessels, jsme byli průběžně v kontaktu a s níž jsme koordinovali evaluační aktivity. Na základě naší spolupráce a naší minulé zkušenosti s evaluací jsme pro dopadovou evaluaci vybrali následující nástroje (souhrnný dotazník, ke kterému se vztahují reference na konkrétní položky níže, je součástí příloh zprávy – viz Příloha č. 1):

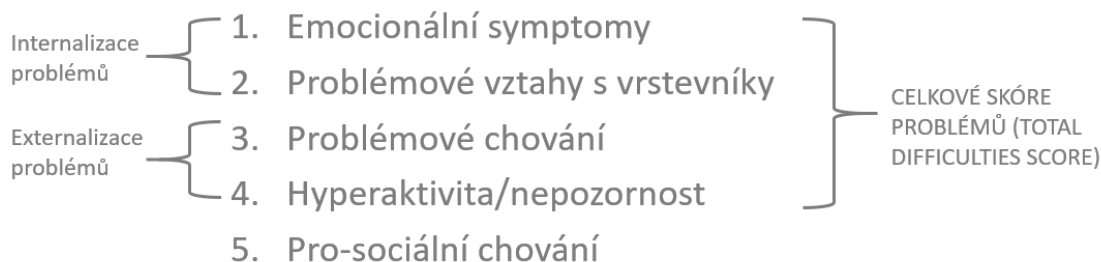
- Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ), který ve SCHOLE EMPIRICA používáme dlouhodobě také v jiných projektech. Jde o dotazník, pomocí kterého vychovatel, v našem případě rodič, hodnotí chování dítěte. Položky 28 až 52 v dotazníku v příloze.
- Dotazník Parenting Young Children (PARYC), který měří chování v rodičovské roli a odpovědi o sobě poskytuje sám rodič (self-report). Použili jsme dvě ze tří sub-škál tohoto dotazníku. Ty jsou měřené položkami 14 až 27 v dotazníku v příloze.
- Kromě těchto dvou komplexních nástrojů používáme také několik položek na používání fyzických trestů (položky 53 až 59) a deskriptivní popis domácnosti (položky 1 až 13).

Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ)

SDQ je krátký behaviorální screeningový dotazník navržený Goodmanem (1997). Varianta pro hodnocení rodičem, kterou jsme při evaluaci využili, je určena pro hodnocení chování 3–16letých dětí či dospívajících. Inventář obsahuje 25 položek, které měří pět dimenzí chování. Jak uvádějí např. Muris, Meesters a van den Berg (2003), dotazník pokrývá nejdůležitější oblasti pedopsychopatologie, ale zahrnuje i položky týkající se pozitivního chování. Konkrétními oblastmi SDQ jsou: *emocionální symptomy, problémové vztahy s vrstevníky, problémové chování, hyperaktivita a prosociální chování*. První 4 oblasti jsou formulovány negativně, což v praxi znamená, že čím nižší je u nich hodnota, tím lépe. Dimenze *prosociální chování* je pak jako jediná formulovaná pozitivně, takže chceme vidět naopak hodnoty co nejvyšší a v čase rostoucí (viz také následující obrázek). Dotazník o dětech vyplňují rodiče dotazovaní sociálním pracovníkem; na každou z položek odpovídají na tříbodové Likertově škále *není pravda – tak trochu pravda – definitivně pravda*³.

³ Více o dotazníku je možné najít na sdqinfo.org či youthinmind.com/products-and-services/sdq.

Obrázek 1: Struktura dotazníku SDQ

Emoce: bolesti hlavy, ústaranost, smutek, nervózní, lekavý

Chování: výbuchy vzteku, neposlušnost, pere se, lže, je zlomyslný

Hyperaktivita: neklidný, neposedný, nesoustředěný, nepřemýšlí dopředu, nedává pozor

Problémy se vztahy k vrstevníkům: samotář, nemá kamarády, není populární, šikanovaný, lépe vychází s dospělými

Pro-sociální: Bere ohled na ostatní, dělí se, má starost, laskavý k mladším, pomáhá

Dotazník Parenting Young Children (PARYC)

Původní dotazník PARYC obsahuje 21 položek, které měří výkon rodičovské role ve třech dimenzích (každou měří 7 položek): *podpora pozitivního chování, vymezování hranic a proaktivní rodičovství*. Na základě doporučení výzkumného konsorcia PLH jsme použili položky pro první dvě jmenované dimenze (tedy celkem 14 položek, viz položky 14 až 27 v přiloženém dotazníku – viz Příloha č. 1).

Fidelity checklist

Nástroj pro hodnocení moderátorů rodičovských skupin, kontrolní seznam pro sledování poskytované intervence, byl vytvořen proto, aby bylo možné hodnotit, jak je dodržována přesnost a kvalita zprostředkování Celoživotního programu zdravého rodičovství pro malé děti. Správným dodržováním rozumíme, s jakou přesností a za použití jakých dovedností jsou intervenční prvky programu použity v praxi. Fidelity checklist spolu s rozsáhlým manuálem pro hodnotitele fidelity byl vytvořen výzkumným konsorciem PLH. Výzkumníci SCHOLY EMPIRICA jej adaptovali pro potřeby projektu a přeložili.

Fidelity checklist hodnotí fidelity programu a jeho kvalitu zprostředkování třemi způsoby: 1) fidelity hlavních aktivit (část Aktivity; 26 položek); 2) kompetence moderátorských dovedností (část Dovednosti; 33 položek); a 3) frekvence chtěného chování (tj. konkretizovaná pochvala, obecná pochvala a reflexivní výroky).

Část Aktivity obsahuje observaci Diskuse o domácích aktivitách (12 položek), Obrázkové příběhy (4 položky) a Procvičování ve skupině (10 položek). Dohromady tak tyto jednotlivé položky umožňují hodnotitelům posoudit **fidelitu zprostředkovaných programových aktivit** – neboli jak věrně byli facilitátoři schopni držet se programového manuálu a hlavních stavebních prvků práce s rodiči.

Část Dovednosti obsahuje Modelaci chování (5 položek), využití metody Přijmi – Prozkoumej – Propoj – Procvič (10 položek) a předvedení Kolaborativních dovedností ve vedení (18 položek). Dohromady tak tyto jednotlivé položky umožňují hodnotitelům posoudit použití klíčových dovedností u facilitátora – neboli **kvalitu či kompetenci při realizaci**.

Kazuistiky

Zapojení sociální pracovníci projektu vedli o každé podpořené rodině podrobné záznamy v podobě tzv. kazuistiky. Součástí kazuistiky jsou základní vstupní informace týkající se rodinného zázemí a stylu výchovy dítěte v době vstupu do projektu. Mezi základní **údaje spojené s rodinným zázemím** patří především otázky: jaká je celková atmosféra v rodině, počet členů domácnosti, jakou síť podpory rodina využívá, jaká je sociální a ekonomická situace rodiny, v jakých bytových podmínkách se rodina nachází a jaký je celkový stav domácnosti. Mezi základními **údaji spojenými s výchovou dítěte** bylo zjišťováno: jaký je vztah mezi dítětem a matkou/vychovávající osobou, jak probíhá výchova dítěte, jaké problémy se objevují ve výchově z pohledu vychovávající osoby a z pohledu sociálního pracovníka, jaké výchovné cíle v rámci projektu si matka ve spolupráci se sociálním pracovníkem stanovila a jaké další cíle, které rodič/pečující nevnímá jako důležité nebo si nedostatků není vědom, si případně stanovil sociální pracovník.

Sociální pracovník vytvořil při každé účasti rodiče na rodičovské skupině strukturovaný záznam o **průběhu a obsahu setkání** s danou rodinou. Tento záznam obsahuje následující informace: název a pořadí kroku podpory, datum rodičovské skupiny, hodnocení aktivity daného rodiče na skupině, sociálním pracovníkem pozorované změny vůči stanovenému cíli, stanovení úkolů do příštího setkání, výsledek intervence – co se podařilo, výsledek intervence – co se nedařilo.

Sociální pracovník měl ohodnotit celkovou spolupráci s rodinou a zdůvodnit své hodnocení. Zde sociální pracovníci uváděli také zásadní změny, které se v rámci rodiny po dobu projektu udály. Dále následovala otázka na změnu chování dítěte v průběhu intervence a hodnocení změny vztahu rodič/pečující – dítě, otázky směřující k hodnocení sociálního pracovníka zakončuje otázka směřující k naplnění stanovených cílů intervence definovaných na počátečním setkání. Stejně otázky jsou sledovány také z pohledu pečující osoby: Zda vnímá změny v chování dítěte; zda pozoruje změnu ve vztahu pečující osoba – dítě; zda byly naplněny cíle intervence stanovené na úvodním setkání.

Některé z rodin zapojených do projektu v jeho průběhu z různých důvodů spolupráci ukončily. Sociální pracovníci s rodinami, které z projektu vystoupily, sepsali záznam o jejich důvodech pro ukončení účasti v projektu.

Fokusní skupina

Další metodou sběru kvalitativních dat byla **fokusní skupina** (Parker & Tritter, 2006) se zapojenými sociálními pracovníky v roli lektorů rodičovských skupin. Fokusní skupina byla moderovaná výzkumníkem SCHOLY EMPIRICA, trvala 120 minut, probíhala v počtu 8 osob. Scénář fokusní skupiny se sociálními pracovníky (Příloha č. 2) pokrýval tato témata: reflexi a hodnocení obsahu – metodiky, hodnocení průběhu projektu, hodnocení dopadu programu na klienty i na pracovníky samotné, hodnocení spolupráce uvnitř týmů i se SCHOLOU EMPIRICA, doporučení, návrhy na revizi metodiky/inovace programu.

Metody zpracování kvantitativních dat

Z designu výzkumu a nástrojů zmíněných výše vyplývají i metody, které jsme použili na analýzu efektu intervence. Podle naší zkušenosti jde ale o metody v českém evaluačním prostředí relativně netypické, a tak je na tomto místě krátce přiblížíme.

Teorie odpovědi na položku (Item Response Theory, IRT)

Pro získání odhadů socioemočních dovedností dětí (SDQ) a rodičovského chování (PARYC) jsme využili IRT paradigma, které ve srovnání s pouhým součtem či průměrem odpovědí na položky dotazníků nabízí celou řadu výhod. Odhady úrovní zmíněných oblastí mají pod IRT normální rozložení a chyba měření není uniformní pro všechna pozorování. Výstupy jsou tak snáze analyzovatelné konvenčními způsoby bez porušování jejich předpokladů.

Odpovědi na oba dotazníky jsme modelovali pomocí multidimenzionální parametrizace⁴ Graded Response Modelu (GRM; Samejima, 1969). Ten modeluje vztah mezi latentní (přímo nepozorovatelnou a neměřitelnou) schopností, dovedností či osobnostní vlastností a odpovědí na danou položku. GRM předpokládá monotónně rostoucí škálu (v na příkladu SDQ je to „není pravda“ až „definitivně pravda“) spojenou s rostoucí latentní proměnnou neboli faktorovým skórem⁵.

Model (parametry položek) pro SDQ jsme odhadli nad daty cca 2 603 dětí a žáků předškolního až mladšího školního věku z běžné populace (tj. např. socioekonomický status následoval běžné rozložení v ČR, nešlo o vyloučené lokality atp.)⁶. Tyto skóry jsou závislé proměnnou v analýze efektu intervence, kterou popíšeme dále.

Model pro dotazník PARYC jsme odhadli nad daty ze 306 rodin, z nichž 99 pozorování pocházelo z první, vstupní vlny měření tohoto projektu. Zbýlých 207 pozorování jsme dodali z první vlny jiných, avšak velmi podobných projektů (Mazák et al., 2020; Koutná et al., 2023); *na rozdíl od SDQ tak vychází kalibrační vzorek ze specifické populace*⁷ (viz tabulku č. 2 se sociodemografickými ukazateli souboru aktuálního projektu).

Lineární model se smíšenými efekty (Linear Mixed Model; LMM)

Na rozdíl od klasické analýzy rozptylu umožňuje LMM analýzu hierarchicky uspořádaných dat modelováním závislostí mezi pozorováními – v našem případě se jedná o dítě či rodiče, jehož úroveň pomocí dotazníků *opakovaně* zjišťujeme. V potaz můžeme brát i organizaci nebo úroveň jednotlivých pracovníků, v rámci kterých mohou být výsledky závislé – kvůli

⁴ K odhadu modelu jsme použili balík `mirt` (Chalmers; 2012) v prostředí R. Aplikovali jsme robustní Metropolis-Hastings Robbins-Monro algoritmus (Cai, 2010).

⁵ Faktorové skóry jsme odhadovali taktéž pomocí balíku `mirt` metodou *maximum a-posteriori* (MAP) a s využitím kvazi Monte Carlo integrace s výchozími 5 000 uzly.

⁶ Výsledky lze tedy interpretovat tak, že úroveň „0“ reprezentuje průměr běžné populace (směrodatná odchylka je rovna jedné). Na výsledcích si tedy můžete povšimnout významně horších úrovní dětí zapojených do tohoto projektu.

⁷ Hodnoty – na rozdíl od SDQ – tedy nemají přímou interpretaci vzhledem k populační „normě“.

nízkému počtu pozorování však v modelech uvažujeme pouze identifikátor rodiny⁸. Dále LMM umožňují práci s tzv. náhodnými efekty (random effects), které jsou zde „zprostředkovány“ jednotlivými rodinami, které vybíráme ze širší populace rodin⁹. Můžeme tak odhadovat abs. členy pro každou rodinu zvlášť (tj. každá rodina může mít jinou počáteční úroveň měřených oblastí). Další výhody LMM jsou technického rázu (např. LMM lépe fungují při nevyváženém experimentálním designu, chybějících datech atp.). Závisle proměnnými v modelu byly všechny dimenze SDQ a PARYC (vždy zvlášť), nezávisle proměnné lze rozčlenit do dvou skupin:

1. interakce výzk. skupiny a vlny měření (testujeme hypotézu, zdali se ve vývoji sledovaných proměnných skupiny liší; čili testujeme „rozdíl v rozdílech“)
2. rušivé proměnné, jejichž efekt chceme stat. kontrolovat – ve všech modelech používáme *věk dítěte, věk rodiče (či vyplňující osoby), pohlaví dítěte, zaměstnání rodiče a vztah k dítěti*.¹⁰

Pro testování hypotéz v rámci LMM jsme k odvození p -hodnot použili Satterthwaiteovu aproximaci stupňů volnosti (implementováno balíkem `lmerTest`; Kuznetsova, Brockhoff, & Christensen, 2017) a vždy jsme testovali pouze interakci výzk. skupiny vs. vlny měření. Hladina významnosti byla konvenční: $\alpha = 0,05$.

Na závěr připomeňme, že v grafických výstupech pro SDQ a PARYC zobrazujeme tzv. marginální (resp. podmíněné) efekty, které ukazují situaci pro průměrné hodnoty¹¹ všech nežádoucích/rušivých proměnných (viz výše).

Popis výzkumného souboru

Data od rodin¹² v datovém souboru jsou získávána od **5 organizací ze čtyř lokalit** (2 organizace z Liberce), které zároveň v intervenčních rodinách provádějí intervenci. Sledujeme jedno dítě v jedné rodině.

- celkový počet intervenujících pracovníků: 15
- počet intervenčních rodin, o kterých máme vyplněný alespoň jeden dotazník: 50
- počet kontrolních rodin, o kterých máme vyplněný alespoň jeden dotazník: 49
 - data byla sbírána od srpna 2023 až do dubna 2024

Na tomto místě je důležité dodat, že při kontrole dat a přesnosti jejich sběru vyšlo najevo, že organizace D8 v druhé, závěrečné vlně dotazovala rodiny telefonicky a s odlišným odstupem

⁸ Rozptyl vysvětlitelný zahrnutím dalších úrovní (soc. pracovník, organizace) byl zanedbatelný.

⁹ Oproti tomu např. výzkumné skupiny nebo pohlaví jsou v tomto projektu právě dvě, tudíž je považujeme za fixní efekty (tj. ve výzkumu jsou zahrnuty všechny myslitelné úrovně).

¹⁰ Kovariáty byly zvoleny dle teoretického dopadu a na základě výsledků našich předchozích podobných výzkumů (viz např. Koutná et al., 2024). Pohlaví respondenta jsme nezahrnuli pro téměř nulovou varianci ve vzorku. Část proměnných jsme vypustili pro silnou korelaci s kovariátami zahrnutými do finálního modelu.

¹¹ Resp. modus pro diskrétní proměnné.

¹² Zapojené rodiny jsou takové, které souhlasily se vstupem do projektu a vyplnily alespoň Vstupní souhrnný evaluační dotazník. Podpořené rodiny jsou takové, které vyplnily kromě Vstupního také závěrečný Výstupní dotazník a měly vyšší než nadpoloviční účast na rodičovských skupinách/individuálních setkání (tzn. více jak 6 lekcí).

od první vlny. Z analýz jsme se tedy rozhodli data od této jedné organizace vyřadit, aby byly použité metody konzistentní. V deskriptivní části však pro úplnost uvádíme data pro kompletní vzorek.

Tab. 1: Přehled všech rodin v datovém souboru (po vlnách měření a výzk. skupinách)

Organizace	Poč. kon. rodin v 1. vlně	Poč. int. rodin v 1. vlně	Poč. kon. rodin ve 2. vlně	Poč. int. rodin ve 2. vlně
Amina	11	8	9	7
Centrum D8	6	11	6	11
Náruč	12	11	12	11
Pohádková chaloupka	9	9	9	9
Protěž	11	11	10	10

Tab. 2: Sociodemografické proměnné v rámci vstupního měření (1. vlny)

Proměnná	Skupina	
	Srovnávací n = 49	Intervenční n = 50
Věk rodiče [roky]	43,0 (9,9)	42,7 (11,5)
<i># chybějících hodnot</i>	0	1
Gender respondenta		
<i>žena</i>	49 (100 %)	49 (98 %)
<i>muž</i>	0 (0 %)	1 (2,0 %)
Věk dítěte [roky]	6,4 (2,2)	5,7 (2,9)
<i># chybějících hodnot</i>	0	1
Gender dítěte		
<i>dívka</i>	21 (43 %)	27 (54 %)
<i>chlapec</i>	28 (57 %)	23 (46 %)
# dalších dětí v domácnosti		
0	13 (28 %)	19 (40 %)

Proměnná	Skupina	
	Srovnávací n = 49	Intervenční n = 50
1	19 (40 %)	15 (31 %)
2	10 (21 %)	8 (17 %)
3	3 (6,4 %)	4 (8,3 %)
4	2 (4,3 %)	2 (4,2 %)
<i># chybějících hodnot</i>	2	2
Zaměstnání respondenta		
<i>nezaměstnaný/á</i>	16 (33 %)	29 (59 %)
<i>plný úvazek</i>	22 (45 %)	11 (22 %)
<i>částečný úvazek</i>	9 (18 %)	6 (12 %)
<i>podnikatel/ka</i>	2 (4,1 %)	3 (6,1 %)
<i># chybějících hodnot</i>	0	1
Kdokoliv další v domácnosti zaměstnaný	39 (80 %)	31 (63 %)
<i># chybějících hodnot</i>	0	1
# dalších dospělých v domácnosti		
0	7 (14 %)	10 (20 %)
1	32 (65 %)	28 (57 %)
2	8 (16 %)	8 (16 %)
3	1 (2,0 %)	2 (4,1 %)
4	1 (2,0 %)	1 (2,0 %)
<i># chybějících hodnot</i>	0	1
Finančně deprivováno*	7 (15 %)	7 (14 %)
<i># chybějících hodnot</i>	1	0
Dítě je zdravé	41 (85 %)	39 (81 %)
<i># chybějících hodnot</i>	1	2
Dítě navštěvuje školu	43 (93 %)	41 (85 %)
<i># chybějících hodnot</i>	3	2

Proměnná	Skupina	
	Srovnávací n = 49	Intervenční n = 50
Příbuzenský vztah k dítěti		
<i>biologický rodič</i>	25 (51 %)	26 (52 %)
<i>nevlastní rodič</i>	1 (2,0 %)	0 (0 %)
<i>příbuzný</i>	2 (4,1 %)	2 (4,0 %)
<i>pěstoun</i>	11 (22 %)	7 (14 %)
<i>příbuzný a pěstoun</i>	10 (20 %)	15 (30 %)
<i>jiný</i>	0 (0 %)	0 (0 %)
Matka žije ve stejné domácnosti		
<i>ano</i>	27 (55 %)	28 (57 %)
<i>matka nežije</i>	0 (0 %)	2 (4,1 %)
<i>žije jinde</i>	22 (45 %)	19 (39 %)
<i># chybějících hodnot</i>	0	1
Otec žije ve stejné domácnosti		
<i>ano</i>	23 (49 %)	19 (39 %)
<i>otec nežije</i>	2 (4,3 %)	5 (10 %)
<i>žije jinde</i>	22 (47 %)	25 (51 %)
<i># chybějících hodnot</i>	2	1

Pozn.: Průměr (směrodatná odchylka) pro kardinální proměnné; počet (podíl) pro kategorické.

*Za poslední 4 týdny došly peníze na jídlo a základních potřeb.

Jak je vidět z tabulky č. 2 výše, skupiny se v sociodemografických proměnných prakticky neliší, snad jen s výjimkou zaměstnanosti, kdy v intervenční skupině bylo více nezaměstnaných rodičů, resp. vyplňujících osob (mateřská dovolená a starobní důchod se řadí do kategorie nezaměstnaných).

Výsledky evaluace

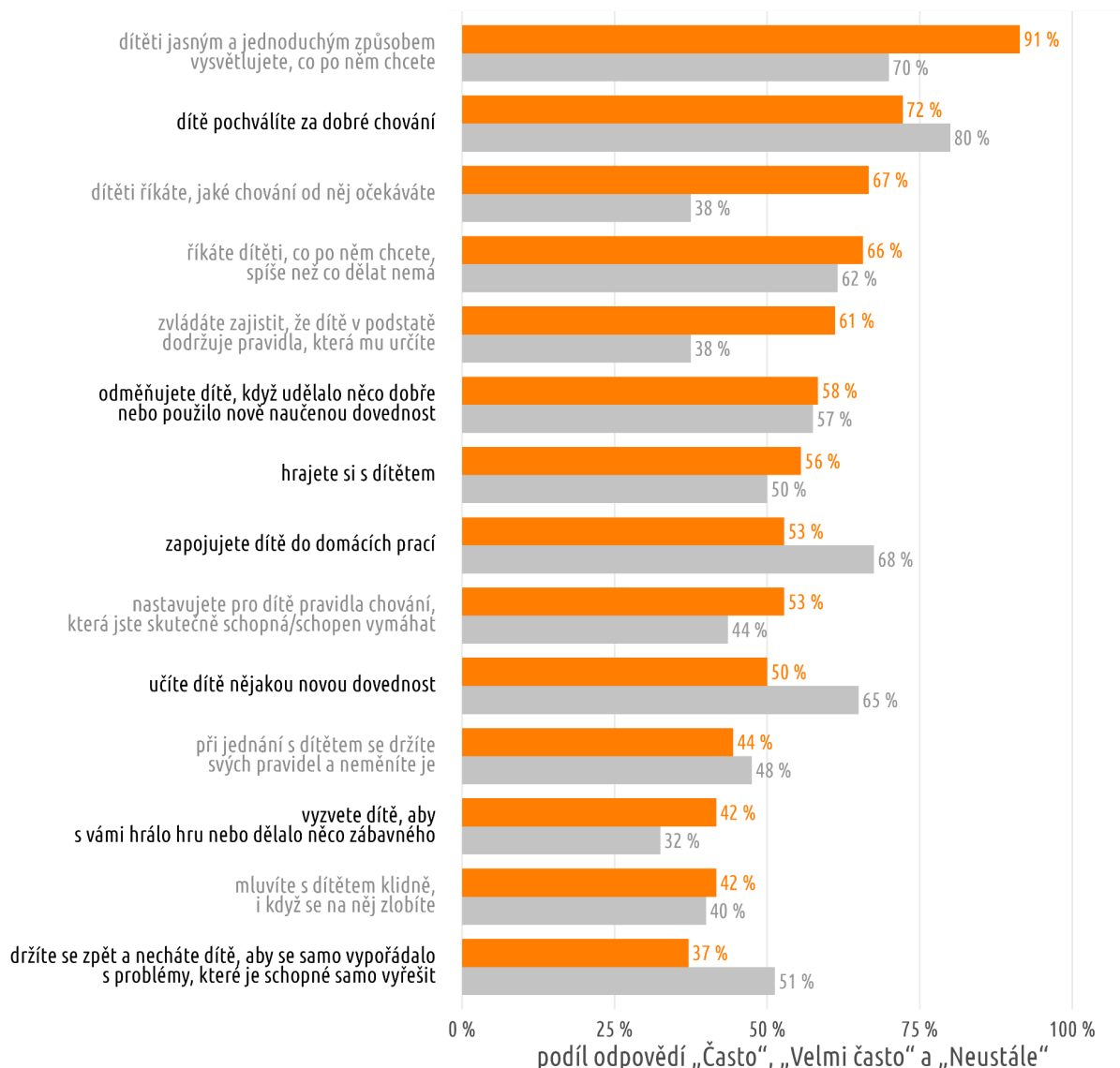
V následující sekci prezentujeme výsledky kvantitativní části evaluace, kterou jsme uskutečnili s využitím výše popsaných nástrojů, metod a vzorku. Výsledky pro přehlednost uvádíme v grafické podobě, kompletní popis koeficientů použitých modelů uvádíme v příloze. V další části zprávy navazují zjištění z kvalitativní/procesní evaluace.

Výsledky měření pomocí nástroje PARYC

V rámci dotazníku PARYC, který zachycuje rodičovské chování a vykonávání rodičovské role, jsme sledovali vývoj ve dvou oblastech – *Vymezování hranic* a *Podpora pozitivního chování*. Nejprve ale v následujícím grafu shrňme nejčastěji využívané konkrétní prvky výchovy či „rodičovské strategie“ v rámci výchozí vlny:

Využívání jednotlivých prvků výchovy **intervenční** a kontrolní skupinou

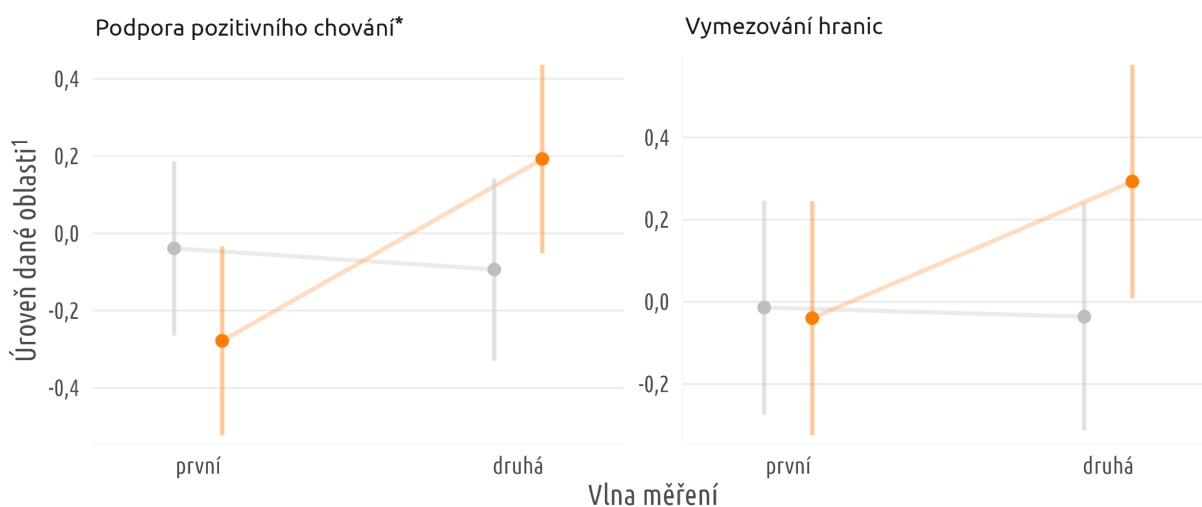
Výchozí stav. Popisky prvků z oblasti *Vymezování hranic* mají šedou barvu. Prvky řadíme sestupně podle podílu odpovědí „Často“, „Velmi často“ a „Neustále“ v **intervenční skupině**.

Pokud se zaměříme na vývoj, lze konstatovat, že **v oblasti Podpory pozitivního chování zaznamenala intervenční skupina statisticky významně větší pozitivní posun než kontrolní skupina**. Jak je vidět na grafu níže, zatímco vývoj kontrolní skupiny se v čase „v průměru“ téměř nezměnil, intervenční skupina se výrazně posunula směrem k pozitivním hodnotám, nad úroveň srovnávací skupiny. Meziskupinové rozdíly na grafu marginálních efektů v první vlně jsou dané zahrnutím kovariát (viz výše), samotné odhady latentních atributů se v první vlně v žádné oblasti statisticky významně nelišily. Efekt¹³ v oblasti *Podpory pozitivního chování* je v interpretaci dle Fielda (2013) velký ($\epsilon_p^2 = 0,14$).

Rodiče s Dobrým začátkem začali více podporovat pozitivní chování dětí

Podpora pozitivního chování dětí v **rodinách, kde se metodika využívala**, roste v čase významně rychleji než u **ostatních**. Oblasti se statisticky signifikantními rozdíly jsou vyznačeny hvězdičkou.

¹Predikce modelu pro průměrné hodnoty (resp. módy) věku dítěte a respondenta, pohlaví dítěte, zaměstnání respondenta a příbuzenského vztahu k dítěti. Samotné úrovně jednotlivých oblastí vycházejí z IRT modelu odhadnutého na nereprezentativním výběru 306 rodin, z nichž 99 pozorování pocházelo z první, vstupní vlny tohoto projektu.

Výsledky měření pomocí nástroje SDQ

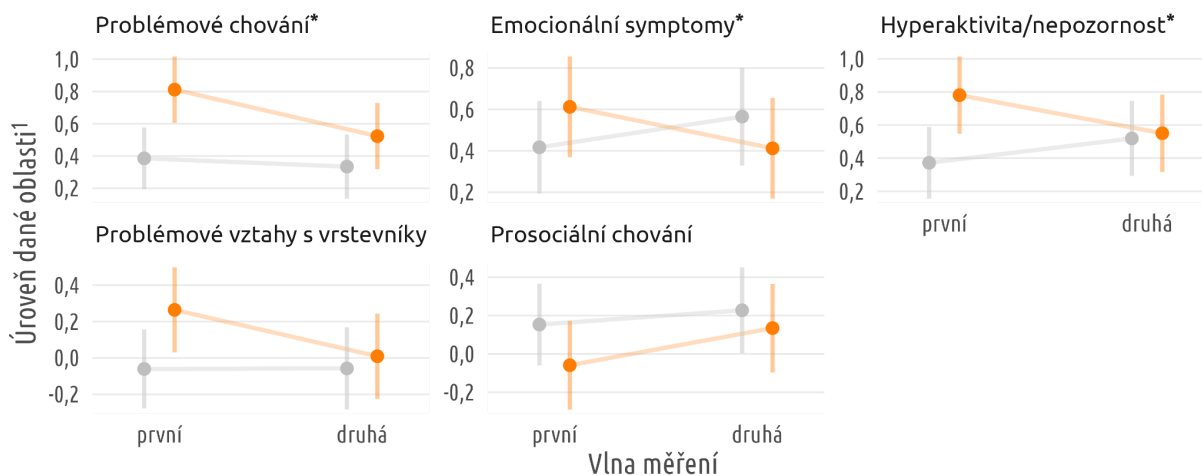
Tak jako u rodičovského chování, pozitivní efekt jsme zaznamenali i v oblastech pokrytých inventářem SDQ. **Socioemoční dovednosti samotných dětí z intervenční skupiny se vyvíjely ve třech oblastech z pěti statisticky významně lépe než u dětí v kontrolní skupině**. Meziskupinové rozdíly na grafu marginálních efektů v první vlně jsou dané zahrnutím kovariát (viz výše), samotné odhady latentních atributů se v první vlně v žádné oblasti statisticky významně nelišily.

Stran velikostí efektů intervence v jednotlivých oblastech je na prvním místě *hyperaktivita/nepozornost* – zde je efekt středně velký ($\epsilon_p^2 = 0,09$). O něco menší efekt zaznamenaly oblasti *emocionální symptomy a problémové chování*, kde byly efekty dle Fielda (2013) malé ($\epsilon_p^2 \sim 0,05$).

¹³ Velikosti efektů vyjadřujeme skrze parciální epsilon-kvadrát aproximací z testových statistik jednotlivých modelů pro interakci vlny měření a skupiny (viz Friedman, 1982). Interpretujeme dle Fielda (2013) v kontextu velikostí efektů v sociálních vědách.

Socioemoční dovednosti dětí se s Dobrým začátkem vyvíjejí lépe

Většina negativních projevů chování dětí v **rodinách, kde se metodika využívala**, klesá v čase významně rychleji než u **ostatních**. Oblasti se statisticky signifikantními rozdíly jsou vyznačeny hvězdičkou.

¹Predikce modelu pro průměrné hodnoty (resp. mody) věku dítěte a respondenta, pohlaví dítěte, zaměstnání respondenta a příbuzenského vztahu k dítěti. Samotné úrovně jednotlivých oblastí vycházejí z IRT modelu odhadnutého na nereprezentativním výběru 2 603 dětí předškolního věku. Hodnota 0 označuje průměrnou hodnotu tohoto vzorku.

Disciplína a trestání

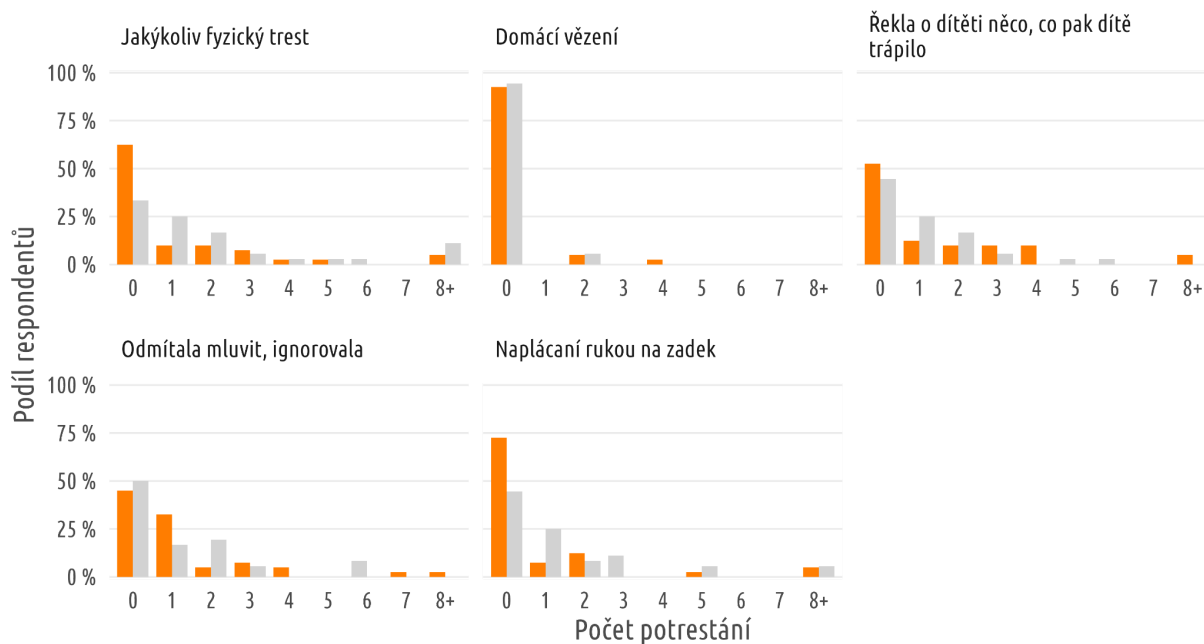
Oblast disciplíny a trestání byla sledována pomocí sedmi položek, které tvoří standardizovanou škálu, ale slouží k explorativnímu zmapování vývoje forem, četnosti a postojů k trestání v zapojených rodinách.

Výchozí stav trestání

Nejčastějším typem trestání byly v rámci první vlny měření ignorování dítěte, ke kterému došlo alespoň jednou za poslední čtyři týdny v 53 % všech zapojených rodin. Podobně časté byly fyzické tresty s jedním a více výskyty v 51 % rodin a naopak nejméně běžným typem trestání bylo domácí vězení, kterého nejméně jednou využilo pouze 7 % rodičů. V rámci výchozí vlny byly výrazněji častější dva dvě oblasti – fyzické tresty obecně a „naplácání rukou na zadek“, které intervenční skupina reportovala se zastoupením vyšším o 29 p. b., resp. 28 p. b.

Počet potrestání daným způsobem za poslední 4 týdny

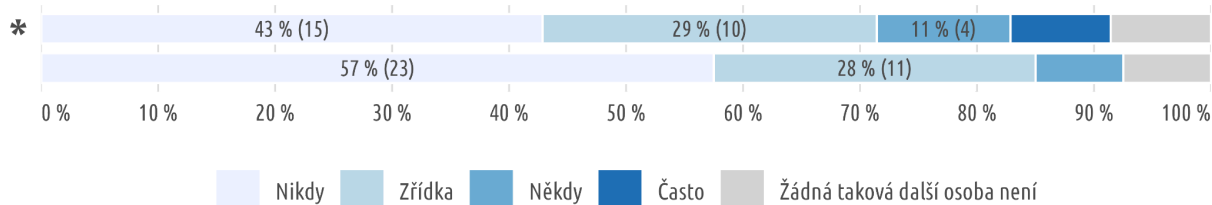
Srovnání **intervenční** a **kontrolní** skupiny v rámci výchozí vlny

Účastníci v první vlně rovněž souhrnně uváděli, že případné další dospělé osoby podílející se na výchově se k fyzickým trestům dítěte neuchylují nikdy (51 %) či pouze zřídka (28 %).

Trestání další osobou podílející se na výchově

Výchozí vlna

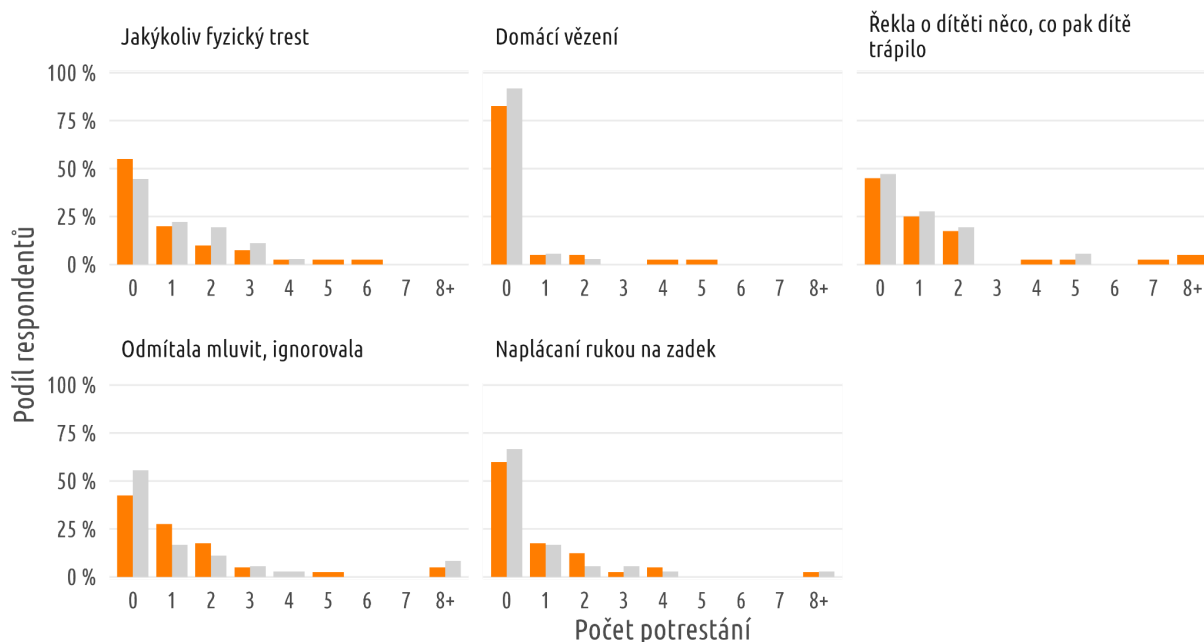
*Řádek označený hvězdičkou reprezentuje intervenční skupinu.

Vývoj trestání v čase

V druhé vlně měření z pohledu celkového vzorku došlo obecně jen k mírným změnám v rámci jednotek procentních bodů.

Počet potrestání daným způsobem za poslední 4 týdny

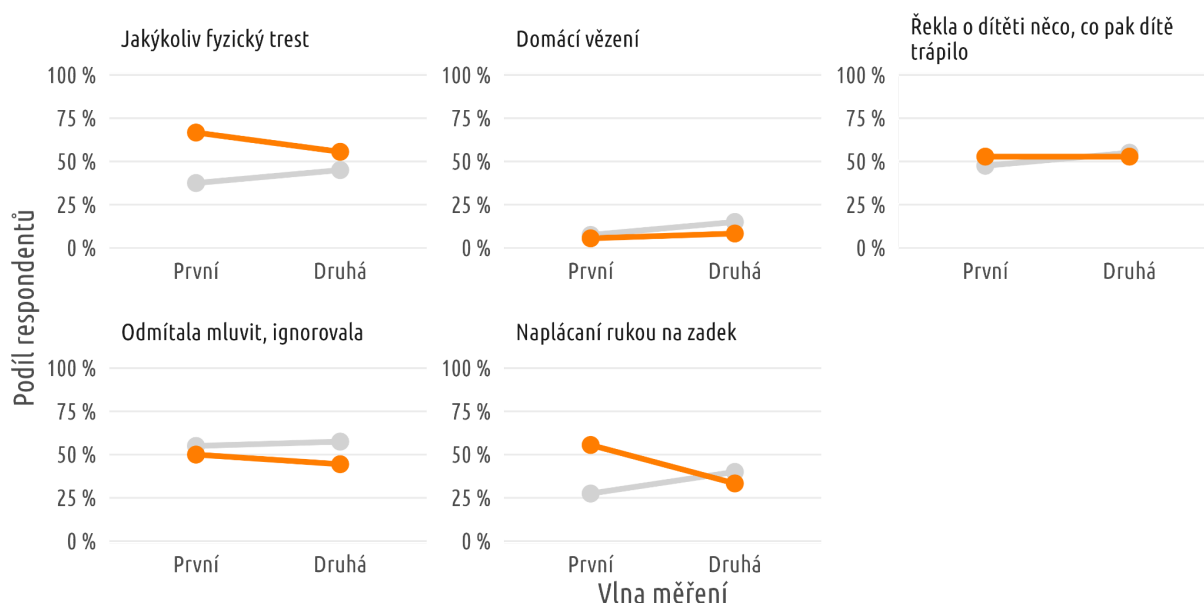
Srovnání **intervenční** a **kontrolní** skupiny v rámci závěrečné vlny

K výrazným změnám však došlo v souladu s očekáváním v rámci výzkumných skupin – zatímco u srovnávací skupiny ke změnám buď nedošlo, nebo se výskyt trestů zvýšil, u intervenční skupiny jsme zaznamenali výrazný pozitivní posun u „naplácaní rukou na zadek“ (pokles u intervenční skupiny o 22 p. b. pod úroveň srovnávací skupiny ve druhé vlně, která zaznamenala naopak nárůst o 13 p. b.) a obecné kategorie fyzických trestů (pokles o 11 p. b. u intervenční, ale nárůst o 8 p. b. u srovnávací skupiny). Posun je patrný i na následujícím grafu:

Podíl rodin, ve kterých k danému typu potrestání došlo alespoň jednou za poslední 4 týdny

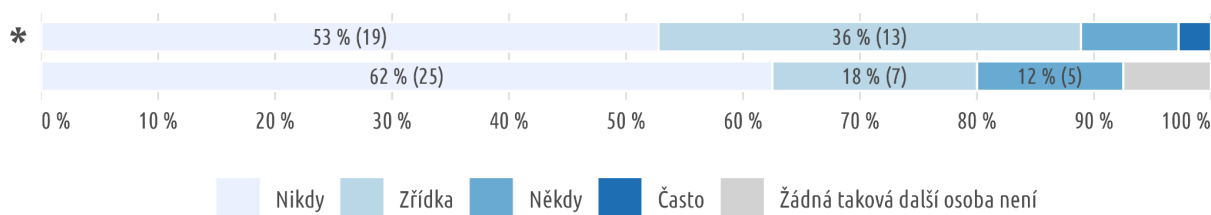
Porovnání **intervenční** a **kontrolní** skupiny v čase (mezi 1. a 2. vlnou)

V druhé vlně účastníci souhrnně uváděli, že případné další dospělé osoby podílející se na výchově se k fyzickým trestům dítěte neuchylují nikdy (58 %) či pouze zřídka (26 %). V rámci těchto dvou kategorií došlo k pozitivnímu nárůstu o 18 p. b., zatímco u srovnávací skupiny k poklesu o 5 p. b.

Trestání další osobou podílející se na výchově

Závěrečná vlna

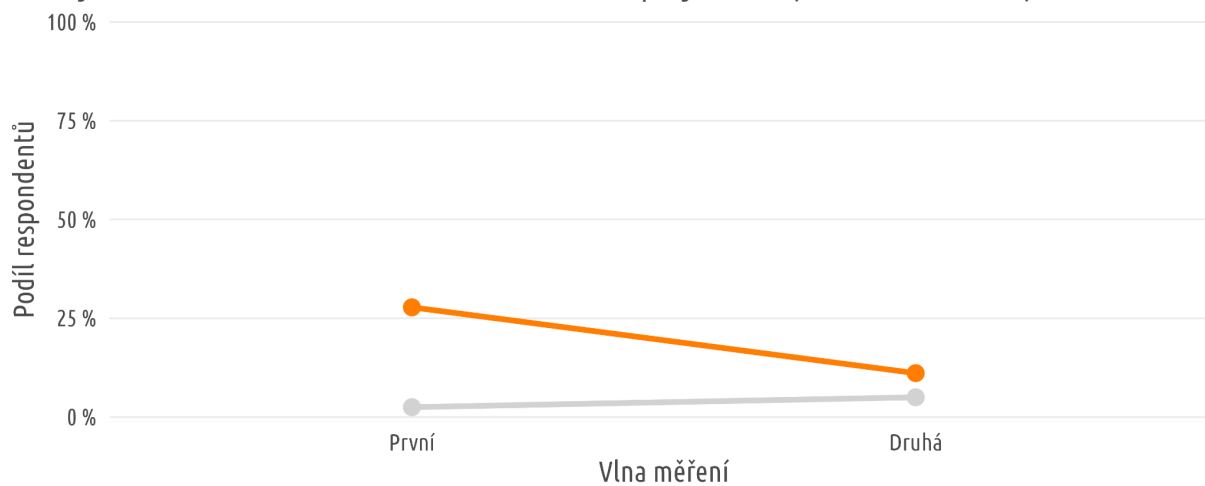

*Řádek označený hvězdičkou reprezentuje intervenční skupinu.

Souhlas s nutností fyzických trestů k řádné výchově vyjádřilo v rámci první vlny celkem 15 % respondentů, v druhé vlně měření souhlas klesl na 7 %. Popisovaná změna byla tažena poklesem souhlasu s položkou v rámci intervenční skupiny o 17 p. b., protože u srovnávací skupiny se podíl souhlasných odpovědí naopak nepatrně navýšil. Změnu ilustruje následující graf:

Nutnost fyzických trestů při výchově

Souhlas s tvrzením „Aby člověk mohl řádně vychovat dítě, je potřeba používat i fyzické tresty.“ Porovnání **intervenční** a **kontrolní** skupiny v čase (mezi 1. a 2. vlnou)

Situace v rodinách před zapojením, v průběhu a po skončení projektu z pohledu kvalitativní evaluace

V následující části zprávy jsou stručně představeny jednotlivé zapojené spolupracující organizace, jaké **cíle** si **v rámci intervence** na začátku projektu stanovily pečující osoby spolu se sociálními pracovníky a jak se jim tyto cíle podařilo skrze účast v programu naplnit. U každé organizace je uvedena jedna **kazuistika**, která ilustruje výchozí stav v rodině (její zázemí a specifické problémy ve výchově), a zhodnocení průběhu dosavadní intervence včetně její úspěšnosti. V závěru je shrnut **přínos intervencí** ze strany sociální pracovníce a pečující osoby na konci projektu (po přibližně 4 až 6 měsících spolupráce). Kazuistiky byly vybírány se záměrem představit příklady rodin, kde matka i sociální pracovníce/intervenční pracovník i přes nesnadnou situaci a omezení našli pomocí metodiky cestu, jak změnit v rodině přístup k výchově, a na konci projektu byly patrné výsledky jejich společné práce.

Centrum pro rodinu Náruč, z. ú.

Centrum pro rodinu Náruč, z.ú. je nestátní nezisková organizace působící především v Turnově a okolí, některé aktivity probíhají v Mnichově Hradišti. Posláním Centra Náruč je podpora vlastních i náhradních rodin.

Organizace provozuje Rodinné centrum (prostor komunitního charakteru s aktivitami a podporou pro rodiny), dále Centrum podpory náhradní rodinné péče (doprovázení pěstounských rodin, osvěta o náhradní rodinné péči, výkon sociálně právní ochrany dětí) a miniškolku (placené hlídání dětí předškolního věku, příprava na vstup do MŠ).

Do projektu byly zapojeny tři pracovníce Rodinného centra. Organizace oslovila 13 rodičů (dva byli rodičovský pár). Program dokončilo 10 účastníků.

Výchozí stav zapojených rodin

V sedmi rodinách žije otec i matka, v jednom případě má matka nového partnera (a otce dalšího dítěte), jedna matka žije sama, jedna se svou matkou a v jedné domácnosti žije babička. Ve třech rodinách je jedno či více dětí v pěstounské péči. V řadě rodin do výchovy (více či méně) vstupují prarodiče - obvykle prosazují "ráznou ruku" při výchově, tlačí na rodiče ohledně tělesných trestů a důrazných pokynů.

Sociální situace rodiny jsou různorodé, ale u žádné z rodin není kritická. Podmínky bydlení jsou různé, nejmenší popsaná varianta je 2+kk, objevuje se několik rodin z dvougeneračních domů (vždy sdíleno s prarodiči). Většina dětí má svůj pokoj, některé ho mají samy pro sebe.

Čtyři rodiny jsou zasíťované – spolupracují s organizacemi relevantními k problému, které s dětmi řeší. Jedni rodiče dřív chodili do poradny pro manželství, rodinu a mezilidské vztahy. Někteří rodiče vědomě pracují (např. formou psychoterapie) se vzorci chování, které jim předali jejich rodiče – týkají se zejména direktivní výchovy, tělesných trestů apod. Objevují se emoční nestability matek v důsledku únavy (nevyspání z důvodů kojení, různého režimu dětí, vstávání k dětem v noci, v reálu jsou na výchovu samy apod.) a následné křičení – téměř ve všech rodinách.

U některých se objevuje rozdílný přístup k výchově u rodičů/vychovávajících osob a nedůslednost. Velmi časté je již zmiňované vstupování prarodičů do výchovy, někdy velmi silně prožívané a zároveň negativně přijímané od rodičů.

Cíle spolupráce

Téměř polovina cílů směřovala k rodiči samotnému a reagovala na výchozí situace rodiny – např. absenci pravidel nebo práci s vlastními emocemi (nastavit funkční pravidla – dávat volbu; řešit konflikty bez křiku; naučit se pracovat se svými emocemi; naučit se zvládat emoce; být víc v klidu; bez křiku) nebo se rodiče chtěli dozvědět něco nového (obohatit se o nové přístupy).

V módu „my“ či neutrálním, resp. ve smyslu obou stran, se nesla druhá polovina cílů (v klidu komunikovat, bez křiku; větší pohoda, komunikace bez tlaků; ohladit třecí plochy s dcerou; najít cestu spolupráce).

Pouze marginální část cílů zabírala spíše přání ve smyslu touhy po změně u někoho jiného (docílit harmonie mezi sourozenci, minimalizovat agresivní chování sourozenců mezi sebou; aby děti naslouchaly, spolupracovaly). Tyto cíle jsou relevantní u nezkušených účastníků, při kvalitním lektorském vedení a realizaci programu dochází ke změně náhledu ve smyslu „nelze měnit někoho jiného, musím se změnit já, v reakci se pak mění i druhý“, což účastníci programu často reflektují.

Průběh spolupráce

Skupinových setkání se účastnilo nejméně 6 rodičů, nejvíce 13, průměrná docházka za celý program byla 10 rodičů. Obě lektorky se účastnily všech skupin.

Hned první lekci lektorky „přetáhly“, nestihly vše, ale považovaly to za stěžejní z hlediska utváření skupiny. Třetí lekci (téma mluvení o pocitech) rozdělily lektorky na dvě z důvodu nedostatku času, rodiče vzpomínali na své dětství, dokonce tak hluboko, že se někteří rozplakali. Jiné dvě lekce spojily (nešlo nahrazovat termíny) a se souhlasem rodičů realizovaly tříhodinovou skupinu (s pauzou).

V průběhu lekcí se lektorkám osvědčilo modelové scénky dotáhnout až ke konkrétním situacím účastníků.

Celkem bylo 24, resp. 17 absencí (13. účastník od 4. skupiny nechodil), z toho 10x proběhla domácí návštěva či jiná forma náhradního setkání. V daném počtu účastnic a reálných možnostech lektorek už to nebylo nadále udržitelné. Po probrání tématu na supervizním a metodickém setkání od toho lektorky upustily. Lektorky pravidelně využívaly SMS jakožto nástroje k udržení motivace a podpoře k práci na rodičovských dovednostech mezi jednotlivými setkáními.

Největší výzvou po celou dobu realizace skupinových setkání byl z pohledu lektorek time management – účastníků bylo hodně (obvykle se počítá s „úmrtností“, proto se nabírá raději více účastníků – zde ovšem byla minimální) a skupina byla dobře nastavená – tedy všichni chtěli sdílet, mluvit apod. Lektorky řešily i pozdní příchody (např. z důvodů dopravy), nedodržování pauz, což narušuje skupinu.

Další výzvou byl vnitřní imperativ „neradit“, ale nechávat rodiče přicházet si na řešení sami a zvědomovat posuny rodičům, kteří své pokroky nevnímají – zde byl prostor pro reflexi skupiny.

Situace v rodinách v době ukončení programu

Příklady konkrétních změn u účastníků a dětí (laikovi se mohou zdát posuny jako malé, ale vzhledem k charakteristikám cílové skupiny, resp. k nepříznivé sociální situaci, ve které se pohybují, jde z pohledu sociální práce o posuny poměrně velké):

- Téma sebezpečí a nároků na výkon: matka si neklade na sebe takové nároky, učí se delegovat věci manželovi, nově se zaměřuje na detaily u dětí, děti vidí, že matku zajímají.
- Matka odkládá telefon a věnuje se více synovi, syn také omezuje čas strávený s telefonem; zlepšení klimatu v rodině, matka pojmenovává aha-momenty ve výchově. Oceňování konkrétních věcí, fyzický kontakt s dítětem (obejmutí), vysvětlování svých emocí synovi; vidí obrovský posun v psychickém vývoji dítěte. Matka nově vede se synem dialog.
- Matka přestala dceru kritizovat, což ji stresovalo, dcera se začala s matkou mazlit. Matka dává dceři prostor pro prožití emocí, učí ji svým příkladem formulovat potřeby. Matka reflektuje nesplnitelnost svých pokynů, mění je a učí se být důsledná.
- Syn měl malou slovní zásobu, matka začala komentovat různé aktivity, její „rozmluvení“ ocenilo i její druhé dítě. Zaměřuje se i na naslouchání dětem, učí se je oceňovat a respektovat jednotlivé fáze vývoje dítěte. Díky slevení z přehnaných nároků na děti se uvolnila domácí atmosféra.
- Matka přestává být pozorovatelkou a přidává se k aktivitám dcery, ptá se na její emoce, emoční výbuchy dcery postupně mizí, domácí atmosféra se zlepšuje.
- Posun matky v negativistickém náhledu na vztah dítěte k sobě, zkouší ocenit dceru i partnera za konkrétní věci, doma ubývá křik, mění se klima.
- Pěstounka se učí být více přítomná ve chvílích s dítětem, hledá chvíle, kdy může být s dítětem sama, vnuk získává jistotu a buduje si důvěru k babičce – pěstounce, ubývá stížností na chování ve školce. Pěstounka pojmenovává své chyby při výchově vlastního dítěte, snaží se je měnit při výchově vnuka.
- Matka ubírá na kritice své dcery, naopak se jí snaží oceňovat v konkrétních situacích, rozvíjí slovní zásobu dcery.
- Pěstounka si uvědomila, jak je důležité respektovat prostor svého vnuka a jeho volbu pro volný čas. Vnuk jí to pak vrací a respektuje ji.
- Matka tráví více času s dcerou.
- Otec tráví více času s dcerou, méně na sebe křičí.

Kazuistika 1: Manželský pár

vstup: rodina se dvěma dětmi (8 dívka, 11 kluk), v systému služeb označována jako chronická rodina, která již více jak 5 let využívá různé podpůrné služby - SAS, psychoterapie, psychologa, SVP, PPP a stále se nedařilo, aby rodiče a děti fungovali bez hádek, konfliktů. Rodiče trápí chování dcery, která nerespektuje rodiče, křičí na ně, nefunguje dialog rodič - dítě. Rodiče všechny podpůrné služby navštěvují společně.

- nastavený cíl: Pochopit chování dcery. Vzájemné respektování společně nastavených pravidel.
- průběh: Matka chodí na setkání pravidelně. Odpovídá na upozorňovací SMS k domácím úkolům. Otec několikrát chybí z důvodů odpoledních směn. Pokud chybí, mají snahu si probraná témata doplnit po telefonu či whatsapp hovorem. Z počátku je matka pozorovatelkou a otec vede monology ohledně vztahu ze synem. V půlce kurzu se objevují první úspěchy. Oba rodiče tráví více cíleného času s dcerou. Na setkáních jsou více aktivní a sdílní. Popisují postřehy prožívání dcery a fungující dialogy a spolupráci obou dětí. Velký posun zaznamenáváme po lekcích na téma emoce. Matka si více uvědomuje příčiny konfliktů s dcerou, kterých je ale mnohem méně. Před celou skupinou nejednou oba rodiče oceňují jeden druhého a popisují změny atmosféry doma. Oběma rodičům se daří komunikovat své pocity a totéž rozvíjejí u svých dětí. Děti překvapují rodiče dodržováním pravidel, které si nastavili společně.
- výstup: Oba rodiče oceňují kurz jako velmi efektivní. Shodují se, že jim velmi vyhovovala skupinová práce a podpora od ostatních účastníků. Občas prožívají s dětmi propady, ale už ví, jak situace napravit a jak pokračovat na budování svého domečku pozitivního rodičovství.

Centrum Protěž, z. ú.

Centrum Protěž je organizace působící v Liberci, která se zaměřuje na podporu pěstounských rodin a pomáhá rodinám s dětmi procházejícím vztahovými krizemi. Nabízí služby jako je doprovázení pěstounů, edukace rodičů, a vytváření rodinných plánů, aby podpořilo stabilní a zdravé rodinné prostředí. Cílovou skupinou jsou pěstounské rodiny a rodiny ve vztahové krizi hledající pomoc a podporu v náročných životních situacích.

Do projektu byly zapojeny a vyškoleny tři sociální pracovníce ze služby doprovázení pěstounů. Tomuto týmu se podařilo oslovit 11 klientů, z toho 8 pěstounů a 3 biologické matky, program dokončilo 9 účastníků. 2 účastníci program ukončili předčasně, důvodem byly v případě pěstounky nevyhovující aktivity, především modelové situace a v druhém případě šlo o komplikovanou životní situaci matky (časté konflikty s otcem dítěte).

Výchozí stav zapojených rodin

V 8 případech se jednalo o děti v náhradní pěstounské péči, z toho 4 rodinného typu (nejčastěji prarodiče, teta) a 4 v péči profesionálních pěstounů, ve 3 případech šlo o dítě biologické matky. Průměrný věk hlavní pečující osoby je 45 let. Průměrný věk zapojeného dítěte je 6,5 let.

V drtivé většině se jedná o vícečlenné domácnosti s více dospělými členy (hlavní pečující osoba + partner/manžel/ + zletilé vlastní dítě/prarodič) a jedním (zapojeným dítětem v pěstounské péči) či vícero dětmi (kromě pěstounského dítěte i vlastní biologické dítě/děti). V případě biologických matek se jedná o samoživitelky s jedním zapojeným dítětem.

Většina zapojených rodin je v dobré socio-ekonomické situaci, ve 3 případech se rodina nachází v tíživé finanční situaci – pobírá dávky, je závislá na pomoci blízkých osob. Žádná z rodin se nenachází v bytové nouzi.

Ve třech případech rodina nevyužívá žádnou síť podpory. V pěti případech je rodina doprovázena organizací (služba Centra Protěž či jiné), ve čtyřech případech rodiny využívají služeb terapeuta, v jedné rodině je dítě evidováno ve SPC a navštěvuje logopeda.

Nejčastějšími **výchovnými problémy**, se kterými se rodiny potýkaly, byly neposlušnost, odmítání a vzdorovitost dětí, se kterými si pečující neumí moc poradit (následný křik, fyzické tresty, či zásah jiného dospělého). Ve dvou případech se objevuje lhaní dětí svěřených v pěstounské péči. Častým jevem komplikujícím výchovu dětí svěřených v pěstounské péči je zásah biologické matky, která nerespektuje pravidla kontaktu či má rozdílný přístup k výchově, než pěstoun, což se podepisuje na chování dítěte.

Cíle spolupráce

Většina cílů zohledňovala vztah pečující osoby (pěstounky či matky) a dítěte, kdy cíle směřovaly především k posílení vzájemné důvěry – aby se dítě nebálo říkat pravdu, vzájemné spolupráci – v klidu se na věcech domluvit. Tři cíle byly zaměřeny spíše na dítě – aby bylo samostatnější při hře či plnění úkolů a učení. Jeden cíl byl zaměřen na zvládnutí emocí pěstounky – reagovat klidně, když dítě lže.

Cíle, které si nastavily samotné pracovnice lze rozdělit na ty, které směřovaly ke spolupráci s pěstounkami – týkají se především očekávání a vysokých nároků pěstounek na posun v chování dítěte, a těch směřujících k matkám –posílit sebedůvěru a sebevědomí, případně slevit ze svých vysokých nároků na sebe i dítě.

Průběh spolupráce

Skupinových setkání se účastnilo nejméně 3, nejvíce 8, průměrná docházka za celý program byla 6 účastníků. Skupinová setkání vedly vždy dvě stejné lektorky. Celkem třikrát lektorky daly možnost nahradit si setkání, na kterém chybělo více účastníků (hned úvodní setkání pro 3 absentující, dále 5. setkání pro 1 absentující a 9. setkání pro 4 absentující).

Celkem za všech 12 setkání bylo 34 absencí. Případy, kdy lektorky neposílaly motivační sms, byly spíše vzácností (jen u klientů, kteří vypadli). Průměrný počet splnění domácích úkolů mezi jednotlivými setkáními bylo 7, maximální 10, minimální 5.

Dle lektorek bylo výzvou, především v začátcích programu, dostatečně s klientkami zkonkretizovat jejich cíle pro program a pak také utvořit a podpořit soudržnost skupiny, která se bude vzájemně podporovat a mezi sebou sdílet. Další výzvou pak byl time management, tedy stihnout všechny důležité aktivity a zároveň reagovat na “živý materiál”, se kterým přicházely účastnice. V průběhu času se lektorky také více zaměřovaly na málomluvnější klientky. V neposlední řadě bylo výzvou udržet všechny na jedné lodi, tedy vtáhnout zpět do skupiny absentující účastnice, což lektorky řešily jednak možnostmi nahradit si setkání, jednak individuálním přístupem před setkáním či v průběhu přestávky.

Dle sebehodnocení lektorek v jistotě vedení jednotlivých setkání, kdy se lektorky měly hodnotit na škále od 1 – vůbec si nejsem jist/á do 5 – jsem si velmi jist/á, že jste tento krok metodiky rodičům kvalitně vysvětlil/a a dobře procvičil/a, se lektorky pohybovaly nejčastěji na škále 3–4, tj. byly si průměrně až spíše jisté. Nejnižší sebehodnocení (1 a 2) se objevilo u tématu Používání přestávky na uklidnění, které je v českém prostředí velice kontroverzní a těžké na přerámování z trestu na prostor pro dítě i pečujícího.

Situace v rodinách v době ukončení programu

Příklady konkrétních změn u účastníků a dětí (laikovi se mohou zdát posuny jako malé, ale vzhledem k charakteristikám cílové skupiny, resp. k nepříznivé sociální situaci, ve které se pohybují, jde z pohledu sociální práce o posuny poměrně velké):

- Přejídná pěstounka zaznamenala pozitivní změnu ve vztahu dítěte k ní. Dítě se s ní začalo více mazlit, více začalo vyhledávat kontakt s ní.
- Pečující osoba často zmiňovala, jak se dítě musí změnit a jak jí neposlouchá, tento názor v průběhu razantně změnila, došlo jí, že ona musí změnit přístup k němu. Byl znát velký posun v tom, jak začala nahlížet na společnou hru s dítětem.
- Dítě se zklidnilo, lépe zvládá situace, kdy se mu nedaří, už se tolik nevzteká.
- Matka je ve vztahu k dceři klidnější, více si věří, snaží se dle doporučení sladit výchovu s dalšími členy domácnosti – tchán, který vnučku často uplácí sladkostmi.
- Pečující osoba byla překvapena, že když s dítětem více sdílela své pocity, že dítě začalo být k ní více přítulné a taktéž s ní začalo více mluvit o svých pocitech.
- Pěstounka se na dítě více napojila, pochopila lépe jeho potřeby. Více se zaměřila na komunikaci s dítětem a dle vlastních slov si lépe rozumí.

Kazuistika 2: Mladá rozrůstající se rodina

Matka (30 let) žije v dvougeneračním domě v domácnosti se svým manželem, jeho otcem (děda dítěte) a dvouletou dcerou, čekají příchod dalšího miminka. Matka je na rodičovské dovolené, o dceru celodenně pečuje, sama sebe vnímá jako trpělivou. Matka by se ráda upevnila v nastavených pravidlech a hranicích směrem k dítěti a jejich vyžadování tak, aby vše probíhalo v klidu. Dcera totiž často vzdoruje a odmítá spolupracovat. Dalším problémem je vměšování tchána do výchovy, který vnučku často uplácí sladkostmi, což se matce nelíbí. S blížícím se příchodem sourozence dcera často vyžaduje pozornost maminky, která se cítí přetížena.

Matka je na skupinových setkáních aktivní, často sděluje své zkušenosti a přichází s možnými řešeními problémů ostatních, stejně tak je otevřená názorům ostatních na její situaci. Maminka se učí neřídít tolik společné aktivity s dcerou a přenechat jí více iniciativy a kontroly. Postupem času se cítí klidnější a sebejistější. Posílená ze skupiny jde s tchánem vyjednávat o pravidlech pro dávání sladkostí dceři tak, aby ona nemusela volit mezi tím, že zklame dědu nebo se bude zlobit maminka.

V závěru programu matka reflektuje pozitivní změnu, především ve vnímání sebe sama jako matky, je sebejistější v nastavování pravidel a hranic. Zároveň se jí podařilo do výchovy a péče o dceru více zapojit manžela, který si nyní s dcerou více hraje, což celkově uvolnilo atmosféru v rodině, kdy si maminka může více odpočinout a věnovat se přípravám na dalšího potomka.

Centrum D8, o.p.s.

Centrum D8 je obecně prospěšná společnost působící v Ústeckém a Středočeském kraji, která se zaměřuje na podporu osobního rozvoje, vzdělávání a pomoc ohroženým rodinám a

dětem. Nabízí širokou škálu služeb včetně poradenství, adaptačních programů a podpory pro pěstounské rodiny. Organizace pracuje s rodinami s dětmi, těhotnými ženami, rodiči na rodičovské dovolené, dětmi a mládeží. Centrum D8 působí v Kralupech nad Vltavou a Roudnici nad Labem.

Do projektu byly zapojeny a vyškoleny tři pracovnice náhradní rodinné péče z Roudnice nad Labem. Tomuto týmu se podařilo oslovit 12 rodin z náhradní rodinné péče, 2 rodiny program nedokončily (hned po prvním setkání z důvodu uzavřenosti a neochotě přijmout principy programu).

Výchozí stav zapojených rodin

Ve všech případech se jednalo o děti v náhradní pěstounské péči, z toho 8 rodinného typu (nejčastěji prarodiče, dále bratr a teta) a 3 v péči profesionálních pěstounů. Průměrný věk hlavní pečující osoby je 47 let. Průměrný věk zapojeného dítěte je 6,5 let.

V drtivé většině se jedná o vícečlenné domácnosti s více dospělými členy (hlavní pečující osoba + partner/manžel) a jedním (zapojeným dítětem v pěstounské péči) či vícero dětmi (kromě pěstounského dítěte i vlastní biologické dítě/děti). V případě 3 zapojených profesionálních pěstounů se jedná o dvě samotné pěstounky a jeden manželský pár.

Všechny zapojené rodiny se nachází v dobré socio-ekonomické situaci, žádná se nenachází v bytové nouzi.

V polovině případů rodiny s dítětem svěřeným v pěstounské péči využívají další podpory v podobě pedagogicko-psychologické poradny či psychologa.

Nejčastějšími **výchovnými problémy**, se kterými se rodiny potýkaly, byly neposlušnost a vzdorovitost dětí, dále jejich vulgárnost. V polovině rodin byl problém absence jasných pravidel a hranic či potíže s jejich nastavováním (nekonzistentnost, chybějící autorita v případě příbuzenských pěstounů – sourozenců). V několika rodinách se jako výchovný prostředek objevovaly také fyzické tresty či vyhrožování (zákaz fotbalu, umístění do dětského domova) a podmiňování.

Cíle spolupráce

Pěstouni si v rámci úvodní schůzky na počátku projektu společně se sociální pracovníci stanovovali **cíle**, kterých by chtěli za dobu zapojení do programu dosáhnout. Stanovené cíle byly v převážné většině obecného charakteru. Ve třech případech se pěstouni chtěli naučit zvládat okamžiky vzdoru dítěte, stejně čteně byl zastoupen i cíl umět si s dítětem nastavit hranice a pravidla. Dále se pak objevovaly cíle jako omezit vulgární projevy dítěte, trávit s dítětem více času společnou hrou.

Sociální pracovníce k cílům stanoveným klienty připojovaly doplňující cíle spojené s širší znalostí charakteru rodiny, jejích problémů a zejména způsobu výchovy v rodině. Z pohledu sociálních pracovníků bylo proto důležité podporovat psychohygienu pěstounů, u některých klientů bylo třeba pracovat na změně přístupu k dětem ve smyslu být více rodič a méně babička/dědeček, který pouze rozmazluje, ale příliš nevychová. Ve třech případech cíle pracovníků souvisely s příliš direktivní a tvrdou výchovou (odstranit fyzické tresty, přestat dítěti vyhrožovat).

Průběh spolupráce

Skupinových setkání se účastnili nejméně 3 pěstouni, nejvíce 10, průměrná docházka za celý program byla 7 účastníků. Obě lektorky se účastnily všech skupin.

Celkem za všech 12 setkání bylo 40 absencí, které lektorky nijak nenahrazovaly. Případy, kdy lektorky neposílaly motivační SMS, byly spíše vzácností. Průměrný počet splnění domácích úkolů bylo 7, maximální 10, minimální 3.

Největší výzvou skupinových setkání byla z pohledu lektorek ochota komunikovat a sdílet své zážitky/problémy především ze začátku skupinových setkávání, což se v průběhu zlepšilo a dokonce se podařilo přetavit do pozitivna, kdy na konci sami účastníci vytvořili návaznou sebepodpůrnou skupinu s cílem scházet se a sdílet i nadále.

Další výzvou/překážkou byl dle lektorek strach klientů z pořizování nahrávky ze setkání a zdrženlivost při sdělování svých pocitů či hraní scének.

Dle sebehodnocení lektorek v jistotě vedení jednotlivých setkání, kdy se lektorky měly hodnotit na škále od 1 – vůbec si nejsem jist/á do 5 – jsem si velmi jist/á, že jste tento krok metodiky rodičům kvalitně vysvětlil/a a dobře procvičil/a, se lektorky pohybovaly na škále 3 a 4, tj. průměrně až spíše jisté.

Situace v rodinách v době ukončení programu

Příklady konkrétních změn u účastníků a dětí (laikovi se mohou zdát posuny jako malé, ale vzhledem k charakteristikám cílové skupiny, resp. k nepříznivé sociální situaci, ve které se pohybují, jde z pohledu sociální práce o posuny poměrně velké):

- Pěstouni si s dítětem více rozumí, lépe chápou jeho potřeby a při výchově jsou trpělivější. Konfliktním situacím se snaží předcházet.
- Klientka má snahu věnovat dítěti více času, při výchově se snaží být klidnější. Pozoruje změnu v chování dítěte, je dle jejích slov klidnější.
- Pěstounka je schopna dítěti vytvářet hranice a dodržovat stanovený řád. Pochopila, že si tím usnadní výchovu. Dítě je klidnější.
- Pěstounka je ve vztahu k dítěti předvídavější, umí mu lépe porozumět, především v situacích, kdy se vzteká. Mírní své požadavky na dítě, nechává se při hře vést dítětem. Je klidnější a dítě nemá potřebu na sebe upozorňovat.
- Pěstounskému páru program pomohl především v tom, že jsou si jistější při výchově. Uvědomili si, že je potřeba udělat nějaké změny ve vztahu k dítěti především v tom, aby dítě tolik nerozmazlovali a dávali mu pevnější hranice.
- Klientka se více uklidnila, snaží se předcházet konfliktním situacím. Je trpělivá a když si není jistá, má velkou oporu ve svém manželovi. Dítě je spokojené, když zlobí nebo něco provede, klientka již zachová větší klid, nenechá se vyprovokovat situací k použití fyzického trestu.
- Pěstoun, biologický bratr dítěte, se snaží více času trávit s dětmi.
- Pěstounka je velice spokojená, pozoruje velké zklidnění dítěte, méně se vzteká.
- Pěstounka umí lépe ovládat své emoce, rozumí tomu, jaký vliv mají na dítě. Díky tomu, že umí zachovat chladnou hlavu a celkově je klidnější, zlepšila se i komunikace s dítětem a jejich celkový vztah.
- Pěstounka je klidnější, více si věří, snížila nároky na děti a dává jim větší prostor k seberealizaci.

Kazuistika 3: Pěstounka

V projektu začínala tato pěstounka – babička dítěte dle lektorek jako velmi hlučná a extrovertní osoba, která se prezentovala jako člověk s rázným přístupem k výchově. Ve výchově často používala vulgarismy, citový nátlak a vydírání. Faktem ale je, že děti, které se ocitnou v pěstounské péči mají většinou speciální potřeby, které vychází z jejich problémového chování, psychických obtíží, vývojových dysfází, ADHD a další... Výchova tedy obnáší daleko větší úsilí a osoba pečující se musí „obrnit“ velkou trpělivostí.

Ve většině případů ale také dochází k tomu, že pokud dojde k pozitivnímu posunu ve výchově dítěte, většinou po kontaktu s biologickým rodičem se vše zase navrátí do „starých kolejí“.

Biologická matka dítěte prošla drogovou závislostí a v současné době je ve výkonu trestu. Pěstounka se na dítě, které má v péči, velmi upnula a bojí se, že po propuštění matky z výkonu trestu o dítě přijde.

Na základě znalosti okolností rodiny se lektorka rozhodla zapojit tuto klientku do programu jako vhodnou adeptku na „opravu výchovného vzorce“. Pěstounka se ve skupině zpočátku projevovala velmi „hlučně“ a snažila se, aby měla hlavní slovo. Veškeré informace poslouchala s opravdovým zájmem a když jí nebylo něco jasné, doptávala se. Obrázkové příběhy, které byly použity při setkáních, nosila domů, kde si je ještě studovala a vracela se k nim. Každý domácí úkol plnila s nadšením a další sezení popisovala, jak se jí podařilo ho doma aplikovat a použít.

Po ukončení programu došlo k velkému zlepšení v chování dítěte ve škole. Dříve nosil často poznámky, nedokázal ovládat své emoce a správně ventilovat své pocity. Konkrétně velmi zafungovalo uvědomění pěstounky, že děti jsou naším odrazem. Přestala doma používat vulgarismy a nevhodně se vyjadřovat o vyučujících před dítětem.

Ke zlepšení chování chlapce v domácnosti také pomohlo zavedení „místa na pauzu“ při jeho nežádoucím chování. Dalším velkým přínosem bylo pochopení ze strany pěstounky, že musí chlapci vysvětlovat konkrétně a hlavně postupně co po něm vyžaduje. Často ho „zahltla“ různými příkazy najednou a chlapec nebyl schopný splnit ani jeden z nich.

RC Pohádková chaloupka, z. s.

Rodinné centrum Pohádková Chaloupka bylo založeno v roce 2014. Probíhaly zde Montessori kursy pro batolata, v letech 2015/2016 zde vznikla dětská skupina určená pro děti od 1 roku do 7 let, chodit sem mohou 1 – 5 dní v týdnu, dle potřeby. K dispozici mají 600 m² zrekonstruovaný prostor se zahradou, hřištěm a plochou pro odrážedla a koloběžky.

O děti zde pečují kvalifikované chůvy nebo učitelky z MŠ. Při práci s dětmi je využíván respektující přístup. Tyto dětské skupiny jsou financovány z OPZ EU, resp. ze státního rozpočtu, ale probíhá v nich i celá řada dalších mimoprojektových a projektových aktivit. Zároveň zde fungoval klub pro děti v doprovodu rodičů.

Součástí centra je školící místnost, multisenzorická místnost Snoezelen. Funguje zde i projekt na podporu neformálně pečujících, které také vzdělávají.

Do projektu byly zapojeny a vyškoleny tři pracovnice, které zapojily 9 rodin, program jich dokončilo 7.

Výchozí stav zapojených rodin

Z devíti rodin zachycených v záznamech je sedm, ve kterých je otec i matka, většinou jsou vztahy mezi rodiči charakterizovány jako dobré. Jsou zde 1 – 3 děti různého věku, z nichž jedno či více má poruchy autistického spektra. Řada rodičů se vzdělává v problematice autismu.

Rodiny bydlí většinou v paneláku, některé ve vlastním domě. Až na výjimky je finanční situace rodin dobrá.

Jedna z rodin se výše uvedenému vymyká – jde o soužití sester, které obě v dětství prošly dětským domovem z důvodu alkoholismu rodičů, a 5 dětí. Pobyť v dětském domově je v anamnéze více rodičů. V uvedené rodině je fin. situace špatná – žijí ze sociálních dávek a brigád načerno, ale prioritou je alkohol. Doma jsou hádky a křik, děti se toulají do noci, jejich zájmy jsou telefon a PC.

V několika případech se objevila drogová závislost v předchozích letech.

Některé rodiny využívají návazných služeb (např. speciálně pedagogické centrum, pedagogicko-psychologická poradna apod.).

Ve výchově se objevují neshody mezi rodiči, nedůslednost, děti nedostávají hranice. U dvou rodin figurují fyzické tresty, u jedné mají lektorky podezření na nevhodné zacházení s dítětem.

Cíle spolupráce

Cíle rodin se týkají zapojování dětí do kolektivu, budování důvěry, vztahů a komunikace s rodinnými příslušníky, nastolení pravidel či ujištění “správnosti” výchovných postupů.

Cíle sociálních pracovníků jsou uvedeny pouze u dvou rodin – u rodiny s dospělými alkoholiky: snížit alkoholismus, udržet abstinenci, nalézt práci a pravidelně do ní docházet. U druhé rodiny: zapracovat na vyrovnání se s diagnózou (čerstvě diagnostikovaný Aspergerův syndrom u dítěte), jak pracovat s dítětem.

Průběh spolupráce

Skupinu tvořilo 9 klientů, dokončilo 7. Každá absence byla nahrazena domácí návštěvou (s výjimkou “odpadlíků”). Stejně tak byly i rozesílány motivační sms. Nejmenší počet účastníků byl tři, největší osm, průměrně bylo na lekci 5 – 6 účastníků.

Lektorky bojovaly s pozdními příchody, výzvami pro ně bylo hlídání tématu a času, zvládnutí moderovat různou komunikační úroveň jednotlivých účastníků a zvládnutí negativisty ve skupině. Pozitivně se projevovala dobrovolná účast rodičů – byli velmi motivovaní. Lektorkám se osvědčily scénky, probíhaly drobné úpravy metodiky s ohledem na potřeby skupiny, např. ve smyslu tlaku na větší zapojení a samostatnost účastníků – v rámci

možností manuálu, příp. lektorky vynechávaly některé části metodiky, protože využívaly obsah přinášžený „tady a teď“.

Situace v rodinách v době ukončení programu

Příklady konkrétních změn u účastníků a dětí (laikovi se mohou zdát posuny jako malé, ale vzhledem k charakteristikám cílové skupiny, resp. k nepříznivé sociální situaci, ve které se pohybují, jde z pohledu sociální práce o posuny poměrně velké):

- Matka začala trávit čas společně se synem (společné aktivity – vaření apod.), syn na matku nereaguje tak výbušně, dokáže svůj vztek zpracovávat samostatně; matka přenáší dovednosti z programu i na ostatní své děti.
- Matka byla překvapena, že popsat cizí emoce není takový problém jako emoce vlastní.
- Matka hledá správné způsoby, jak oceňovat; aplikuje informace z programu i na dospělou dceru s mentálním postižením.
- Matka je sebejistější, dívá se na situace pozitivně, zlepšuje se komunikace s dcerou.
- Matka si uvědomila, že se svými dětmi nemluví adekvátně věku, klade na ně neúměrné požadavky.
- Matka pochopila, že odměna a motivace je efektivnější než fyzický trest; syn jí sám (a dříve odmítaná jídla), tráví čas s dítětem, mění se komunikace k lepšímu.
- Matka nastavuje drobné změny, dítě chodí spát samo.

Kazuistika 4: Matka 3 dětí

Matka 3 dětí, 30 let, v kurzu se zaměřila na prostředního syna, z projektu Kroky mladých (podpora lidí bez zaměstnání a zkušeností do 30 let).

Na začátku byla klientka velmi nesvá a dle jejích slov byl syn neposlušný, roztěkaný, matka si s ním nevěděla rady. Při hlídání na dětské skupině se opravdu projevoval velmi živě a ne vždy chtěl spolupracovat s lektorkou. Tím, že jsme neříkaly, co mají a jak mají rodiče dělat, ale že jsme se jich ptaly a samy šly příkladem (př. pochvaly) se mnoho dozvíte a také mnoho vidíte. Simona hodně a až viditelně protěžovala nejmladší dceru.

Během průběžného setkávání lektorky pozorovaly změnu samotné matky, začala si být jistější a více se začala aktivně zapojovat do rozhovorů, do lekcí. Její syn též začal být více klidnější a i Sabinino chování bylo k němu vřelejší a přátelštější. Sama matka pak na lekcích reflektovala velkou změnu a už tolik neprotěžovala nejmladší dceru.

Sama se pak přiznala, že rady a aktivity Dobrého začátku začala aplikovat na všechny své děti. Zlepšení vztahu se synem jí napomohlo k většímu klidu a vyrovnanosti. Proměna klientky je dle lektorek kurzu obrovská.

Amina, o.p.s.

Posláním liberecké organizace Amina – služby pro rodinu, o.p.s. je podpora rodin při naplňování potřeb dětí, které vyrůstají ve vlastní či náhradní rodině. Doprovázejí pěstounské

rodiny, realizují Sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi a nabízejí možnost uspořádání a realizaci případových či interaktivních případových konferencí (zejména pro OSPOD).

Amina pracuje s pěstounskými rodinami při naplňování potřeb dětí, které vyrůstají v náhradní rodinné péči. Služby poskytují pěstounům z Libereckého kraje, z ORP Liberec, Jablonec nad Nisou a Frýdlant, dále zájemcům o náhradní rodinnou péči. Obrátit se na ně mohou i děti, které jsou v krizi, nebo mají nějaký problém.

Do projektu byly zapojeny tři sociální pracovníce. Na začátku bylo 8 rodičů, program dokončili 3. Důvodem ukončení bylo např. stěhování, nemoc, pokročilé či rizikové těhotenství apod.

Výchozí stav zapojených rodin

Rodiny jsou hodně zasíťované v soc. službách (sociálně aktivizační služby, sociální rehabilitace, terénní sociální služby, chráněné bydlení, K-centrum), využívají potravinovou či nábytkovou banku, terapie, služby pedagogicko psychologické poradny .

Některé rodiny jsou pod dohledem OSPODu/kurátorů, registrované na ÚP (jedna z matek je sankčně vyloučená). Několik dětí je umístěno v dětských domovech, některé v pěstounské péči (mimo sledované rodiny).

Rodiny se potýkají s existenčními problémy – dluhy, exekuce (s následnou prací načerno a rizikem nevyplacení mzdy), nedostatečnými bytovými podmínkami (ubytovny, „holobyty“, plíseň v bytě, přesuny po azylových domech apod.), nedostatečnými příjmy (zejm. nepravidelné alimenty), řada z nich je závislá na dávkách. Některé matky jsou samoživitelky, u některých otec dětí/partner figuruje jen „občas“ (aktuální drogová závislost), někde s péčí o dítě/děti pomáhá širší rodina.

V anamnézách rodičů se objevuje dětství v dětských domovech, překonaná/současná drogová závislost. Výjimkou není násilí (vč. aktuálních zkušeností s násilnými partnery), někdy za přítomnosti dětí. Časté jsou konfliktní vztahy v rodině, je tam hodně křiku. U jedné z rodin byly fyzické tresty řešeny až na OSPODu, resp. s policií. Co se týče dětí, někdy mezi nimi panuje rivalita, jindy dítě ovládá rodinu.

Matky řeší přístup otců, z nichž někteří s nimi nebydlí (odlišné přístupy k výchově, neshody na zásadách). Chtějí vyřešit svou nedůslednost ve výchově, své nejistoty a následné vyčítání dětem. Jedna matka je ovládána svým dítětem, kterému ustupuje takřka ve všem – dcera si vše vykřičí, napadá matku.

Ani jedna z rodin není úplná, s původním otcem, resp. v některých se otec ukazuje „občas“, s novým partnerem žijí tři matky, samoživitelky jsou také tři.

Cíle spolupráce

Cíle rodičů se nejvíce točí kolem nastavování hranic (fyzické tresty nefungují, matka se chce naučit jiný postup; syn nechce chodit do školy; mít u dětí respekt; změnit výchovu bez pravidel; dávat hranice vlídným způsobem; větší jistota při nastavování), zlepšení komunikace s dítětem, zlepšení vztahu mezi sourozenci.

Pouze ve dvou případech si dala soc. pracovnice vlastní cíl spolupráce s rodinou - "vést matku k samostatnosti, přiznat si realitu", "vytvořit dětem spokojený, bezpečný a trvalý domov".

Průběh spolupráce

Skupiny se zúčastnili nejméně 3 rodiče, nejvíce 6; průměrně to byli čtyři rodiče. Setkání vedly vždy dvě lektorky, jen 2x se stalo, že kmenová lektorka měla za sebe "náhradu" (jinou vyškolenou lektorku).

Skupinu dochodily tři maminky, jedna odpadla těsně před koncem, 3 v průběhu otěhotněly, přestaly chodit a 2 řešily existenční problémy, pak vypadly, protože neměly kapacitu věnovat se rodič. dovednostem.

Klientky měly dle lektorek problém s popisováním jednoduchých věcí. Lektorky se nejvíce potýkaly s pozdními příchody, přítomnými dětmi na skupině, s nemocností ("jak to dohnat a přítom nezavalit maminky informacemi").

Lektorky zadávaly domácí úkoly, které byly klientkami většinou plněny. Mezi lekce lektorky klientkám telefonovaly, příp. posílaly motivační SMS.

Situace v rodinách v době ukončení programu

Příklady konkrétních změn u účastníků a dětí (laikovi se mohou zdát posuny jako malé, ale vzhledem k charakteristikám cílové skupiny, resp. k nepříznivé sociální situaci, ve které se pohybují, jde z pohledu sociální práce o posuny poměrně velké):

- Maminka se snaží hodně oceňovat starší syny.
- Postupné otevírání se introvertní maminky (maminka byla ve vysokém stupni těhotenství, program nedokončila).
- Matka začala oslovovat své dítě jménem; reflektovala, že když se mu naplno věnuje, může si dělat něco svého a on jí nechá; matka se otevírá a sdílí zážitky ze svého dětství (propojuje si to s terapií); protahuje čas strávený s dítětem, lépe zvládá jeho vnučování si věcí.
- Maminka po úvodním dotazníku úplně přestala s fyz. tresty; dcera říká, že na ní maminka už tolik nekřičí, vyzývá maminku do hry; velký úspěch je fyzický kontakt s dcerou; celkové zlepšení klimatu v rodině.
- Tříletá dcera reflektuje změnu chování matky při hře.
- Dvě maminky takřka po celou dobu programu řešily krizi s bydlením. Po přestěhování jedné se u její holčičky začaly projevovat úzkostné stavy. Nastaly tedy jen drobné změny v komunikaci. U druhé byly děti hodně nemocné, navíc zemřel otec jednoho jejího dítěte (situace byla ještě obtížnější proto, že dítě týral). Zde změny nenastaly, matka nedochodila program.
- Některé matky opustily program předčasně.

Kazuistika 5: Matka samoživitelka

Maminka žije sama se svým čtyřletým synem. Otec dítěte za synem někdy dochází, ale také brzy odchází, jelikož mezi ním a maminkou dochází často k hádkám. Matce pomáhají

s péčí o syna rodiče otce, každou středu si ho berou k sobě, a tak má maminka trochu času pro sebe. Na výchovu je ale úplně sama, hlavně proto, že to chce se synem dělat jinak, po svém.

Do skupiny vstupovala s jasnými cíli, nastavit synovi vlídným způsobem hranice a být potom důsledná v jejich dodržování. Hodně si přála odstranit synovo plácání směrem k ní, když něco nedostal nebo uslyšel "ne". Matka je od začátku proti fyzickým trestům, sama je nepoužívá. Když přišla poprvé do skupiny, byla hodně nervózní. Dle vnímání lektorek bylo jasné, že potřebuje posílit sebevědomí nejen v roli matky, ale i v roli ženy. K svému synovi přistupovala milým způsobem, když po něm něco chtěla, musela si ho v podstatě chytit, moc na ni nereagoval.

Na skupinových setkáních byla matka vždy aktivní, nápomocná a spolupracující. Postupem času byla vidět klientčina větší a větší jistota, uvědomovala si, že ona je tou hybatelkou toho, co chce změnit a ještě více, že ONA SAMA NA TO MÁ A ŽE TO DOKÁŽE. Po trénování nových dovedností často říkala, že to funguje. Naučila se propojovat informace a zavádět strategie dle aktuálního negativního chování syna. Zároveň celý proces ukotvovala při individuální terapii.

Na posledním setkání maminka vše krásně zhodnotila. Na dotaz, co si odnáší, odpověděla: „Otevřelo mi to oči, vím, co nechci, tohle je správný směr.“ Klientka si je vědoma i svých slabých stránek – důslednost, ale odcházela s informacemi, proč je to ve výchově důležité a zároveň si zažila změny, kdy díky své důslednosti ubylo křiku na syna.

Hodnocení dopadu perspektivou sociálních pracovníků

Na konci projektu proběhla během dubna fokusní skupina se sociálními pracovníky. V následující kapitole přinášíme **tematickou analýzu** výstupů z těchto setkání (Braun & Clarke, 2012).

Očekávání a motivace před zahájením programu

Účastníci měli různá očekávání a obavy před zahájením programu. Někteří se těšili na nové zkušenosti a spolupráci se Scholou Empirica, jiní měli obavy z nového formátu a nejistotu ohledně naplnění programu.

Pozitivní očekávání a nadšení:

- Účastníci vyjádřili očekávání velkého obohacení a těšili se na spolupráci se Scholou Empirica, protože předtím zkoušeli vystavět něco jako kurz pro rodiče sami, ale neměli na to dostatečnou kapacitu.
- *„Naše očekávání asi byla v tom, že my jsme Scholu Empiricu znali z dřívějšíka a už nějakou dobu jsme se snažili o spolupráci respektive věděli jsme o ní.“*

Obavy a nejistoty:

- Některé účastnice vyjádřily strach z nového formátu a nejistotu, zda se podaří naplnit program klienty. *„Na druhou stranu po komunikaci se Scholou si myslím, že došlo k nějakému uklidnění.“*
- Obavy z kombinování různých sociálních skupin rodičů (pěstouni a běžná populace) a nejistota ohledně evaluace programu.

Osobní zkušenost s programem Dobrý začátek pro rodiče - silné stránky

Program byl účastníky hodnocen velmi pozitivně, zejména co se týče práce se skupinovou dynamikou a podpory od Scholy Empirica. Flexibilita programu a srozumitelnost metodiky byly také velmi oceňovány.

Skupinová dynamika a různorodost:

- Skupinová dynamika a míchání rodičů z různých skupin byly velmi obohacující. *„Mně se líbilo, jak se tam pracovalo s tou skupinovou dynamikou, nebo vlastně to, že to bylo skupinové a že ta připomínka Scholy byla namíchat rodiče z různých skupin. Nám se to povedlo namíchat, takže ta skupina byla díky tomu hodně různorodá.“*
- Za silnou stránku byla považována možnost pro klienty pracovat na sobě dlouhodobě. *„Silná stránka je určitě v té skupinovosti a dlouhodobosti, že tam jsme pocítili, co to znamená 12 setkání s uzavřenou skupinou, že to má prostě úplně jiný koule.“*

Srozumitelnost metodiky:

- Respondentky ocenily strukturu jednotlivých setkání. *„Materiály a podklady byly hrozně fajn, protože mě se s tím dobře pracovalo a díky tomu, jak byly lekce sestavené, tak mi to ulehčovalo i v tom lektorování.“*
- Byla vyzdvížena přehlednost metodiky a její univerzálnost pro různé cílové skupiny. *„To bylo jakoby srozumitelný, bylo to přehledný, měli jsme se vlastně o co opřít, nebyly tam jen obrázky, byly tam i ty návodné otázky, kdykoliv jsme se do toho mohli kouknout, tak to bylo fajn. A za nás, že vlastně ta metodika jde použít jak jako na běžný rodiče, který už nějaký rodičovský kompetence mají zvládnutý, tak i pro ty rodiče, který vlastně nemají ty rodičovský kompetence skoro žádný a začínají úplně od nuly.“*

Podpora:

- *„Silná stránka za mě byla podpora od Scholy, a obzvláště supervizní setkání, to bych dala na první místo, veškerý ten background, co byl od Scholy. A plus teda tu evaluaci, o které už jsem mluvila. Jo, že to pro nás byla hodně cenná záležitost, zkušenost.“*

Osobní zkušenost s programem Dobrý začátek pro rodiče – slabé stránky

Mezi slabé stránky programu patřila dle lektorek přílišná nabitost lekcí a neaktuálnost některých materiálů. Respondentky také naráželi na problémy s časovým rozvrhem a jazykem metodiky.

Nabité lekce a nedostatek času:

- Metodika byla velmi nabitá, což vedlo k potřebě škrtnat obsah. *„Objem toho, co je v té Bibli, co se má splnit za to jedno setkání, které mělo být dvouhodinové, je minimálně na tři hodiny. Ten časový optimismus, který tam je, obzvláště když je ta skupina s 12 lidmi, to je prostě neutáhnutelné.“*
- V důsledku nabitosti lekcí musely lektorky program jednotlivých setkání uzpůsobovat a volit takové aktivity, které byly v možnostech klientů je pochopit a zvládnout. *„Takže jsme hodně brali nějaké svoje techniky, které známe hodně krátké a takové v uvozovkách jednoduché. Které prostě na první dobrou budou vědět, že to lidi pochopí. (...) Některé by je to úplně odvedlo od tématu a úplně by to bylo kontraproduktivní to použít, když jsme byli v časové tísní.“*

Neaktuálnost a jazyk:

- Obrázky a příběhy v metodice byly považovány za zastaralé a neaktuální. *„Ty obrázky jsou neaktuální k naší době. Možná ty příběhy by byly fajn, jen aby byly modernější.“*
- Problémy se slovními formulacemi a nutnost přizpůsobit jazyk metodiky specifikům cílové skupiny. *„Text té Bible, jak jsme tomu říkali, byl hodně těžkopádný. Objevili jsme tam i nějaké věci, které nám úplně nepasovaly, a některé komiksy byly kulturně nejednoznačné.“*

Obecně lze konstatovat, že sociální pracovníce proto častokrát oceňovali **flexibilitu** u nástrojů, které vnímali rozporně. Uváděli, že by mělo být i nadále na zvážení pracovníka, který z nástrojů s ohledem na kontext využívat.

Práce s metodikou - problematické části na vysvětlení (specifika cílové skupiny)

Specifika cílových skupin, jako jsou pěstouni (ať už profesionální nebo rodinní) nebo rodiče dětí s ADHD, vyžadovala přizpůsobení některých částí metodiky. Některé části byly považovány za problematické, zejména kvůli kulturním rozdílům a specifickým potřebám cílových skupin.

Specifické potřeby cílových skupin:

- Respondentky zmiňovaly potřebu více přemýšlet a přizpůsobovat obsah specifikům různých cílových skupin, jako jsou maminky z azylových domů, pěstouni nebo rodiče dětí s hendikepou. *„Přestávka na uklidnění může být riziková pro pěstouny a pěstounské děti, které jsou traumatizované, protože přehlížení může způsobit, že se tam to trauma může vyvolat.“*
- *„Téma emocí bylo hodně silné, každý rodič, který nějakým způsobem selhává v té výchově, má za tím skryté nějaké své zranění.“*

Problematické části:

- Pozitivní přístup a oceňování, používání pochval. *„Spousta lidí měla problém s komplimenty, neuměli se pochválit a říct, co se jim povedlo, zvláště starší generace to vnímala jako něco, co se říkat nesmí, je to ostuda.“*
- Přehlížení nežádoucího chování vyžadovalo dobré ukotvení a zarámování od lektorek. *„Jakože nemám ráda přehlížení, takže na to jsme tam naráželi, protože si myslím, že ty naše maminky by k tomu strašně lehce sklouzly, že nebudou přehlížet chování, ale celkově to dítě, budou si myslet, že to je správně. Takže jsme to tam jako vymezovaly, aby to pochopily, jak je to jakoby myšlené.“*
- Používání přestávky na uklidnění (běžná technika z anglosaského prostředí, která u nás vzbuzuje negativní konotace). *„Narazili jsme u přestávky na uklidnění, to bylo těžký si myslím i pro nás jako lektorky, protože jsme se vůbec jako nepotkaly osobnostně jako že to je správně, takže nám dělalo problém to i lektorovat, i když jsme to přizpůsobovaly, chtěli jsme se držet té metodiky, tak se nám to vlastně trochu přičilo.“*

Bariéry při zavádění programu

Při zavádění programu se respondentky setkaly s několika bariérami, jako byla nespolehlivost účastníků v jejich docházce. Také museli řešit technické a organizační překážky.

Dochvilnost a spolehlivost účastníků:

- Vysoká nespolehlivost a absence účastníků, což narušovalo kontinuitu programu.
- Problémy s udržením pozornosti matek kvůli přítomnosti dětí a separační úzkosti dětí. *„Většinou jsme měli tři/čtyři děti při skupině, protože musely být v přítomnosti maminky, a to narušovalo skupinu. Maminky měly pozornost roztržštěnou a byly nespolehlivé, takže dokončily program jen tři maminky.“*

Technické a organizační překážky:

- Potřeba přizpůsobit prostory a kapacity pro individuální setkání v případě nahrazování absencí, která se ukázala jako neudržitelná. *„Na začátku jsme měli problém s absencí a snažili jsme se to dohnat individuály, ale to bylo neudržitelné.“*
- Problém malého města a neanonymity účastníků programu. *„My jsme na malém městě, kde se všichni znají, a pro někoho může být velký blok, pokud se tam potká s někým, koho zná z osobního života.“*

Zhodnocení dopadu programu na klienty a děti

Program měl dle respondentek pozitivní dopad na rodiče i děti. Sociální pracovníce zaznamenaly zlepšení komunikace a vztahů v rodinách a viděli konkrétní posuny v rodičovských dovednostech svých klientů.

Pozitivní dopad na rodiče:

- Posun v rodičovských kompetencích a větší jistota v tom, co dělají a proč. *„Skupina měla velký pozitivní dopad na slabší články, a i silnější články měly svoje AHA momenty. Bylo to dojemné, když jsme to hodnotily, skoro jsme plakali.“*

- Zlepšení komunikace a vztahů mezi rodiči a jejich dětmi, včetně sourozenců. „U nás asi nejvíce jsme zaznamenali změnu o tom, jak mluvili s dětmi o emocích, protože tím, že jakoby to téma máme hodně propojený, setkáváme se s některými z těch rodičů i v rámci nějakých jiných aktivit, občas i slyšíme vlastně třeba nechtíc, jak s nimi komunikují v šatně, když se třeba převlékají nebo něco takového. A fakt jako najednou... a to slyšíte totiž u těch dětí, to poznáte jak začali najednou jednat ty děti.“
- Vědomější rodičovství a reakce ve vypjatých situacích. „U všech těch rodičů to tam doteklo to rodičovství z takové té rozhrkané emoční ‘Ted’ hned něco musím udělat, ted’ hned musím zařvat’, že se jim to přesunulo fakt jako do toho nějakého vědomí jako „Co dělám, proč to dělám?“ (...) Takže asi tohle, že se to víc propsalo do té vědomé roviny těm rodičům.“

Ovlivnění dětí:

- „Tak tam byl jeden klučina, byl fakt jako takový aktivní, roztěkaný a na konci už prostě se dokázal soustředit a i ta komunikace i s tou maminkou byla úplně někde jinde, než na začátku.“
- Větší citová blízkost k pěstounce. „Pěstounka je taková jako chladná, že to měla nalajnovaný nějakým způsobem a v podstatě ona vlastně ten přístup k tomu dítěti začala měnit podle té Scholy a najednou byla v šoku, že to dítě se k ní chová jinak, že je víc přítulnější, že víc má potřebu ty emoce s ní sdílet a byla z toho taková jako v šoku.“

Zhodnocení dopadu programu na samotné sociální pracovníce (profesně)

Profesionální růst a podpora:

- Účastníci ocenili obrovskou podporu od Scholy Empirica, což jim pomohlo profesně růst. „Hodně jsem lektorsky porostla a zároveň jsem si tam i díky skvělým supervízím a video tréninkům jsem si uvědomila nějaké svoje chyby, které dělám.“
- Program poskytl nové dovednosti a zkušenosti, což bylo vnímáno velmi pozitivně. „A co se týká osobního růstu, tak ten byl taky hodně velký, hodně mě rodiče inspirovali pro výchovu mých dvou synů a některé věci fakt jako jsem zkopírovala, co dělají rodiče, takže to využíváme. A i v tom partnerském životě se to hodně posouvá, vlastně díky kurzu.“
- Větší lektorská sebejistota. „Tak, profesně vnímám strašně velký posun hlavně u sebe, protože jsem byla vždycky hrozný trémista a představa, že vystoupím před 12 lidí, který jsou úplně cizí a budu jim tam já jako člověk, který má 3 děti a u každého vidí, kde to podělal, tak to bylo pro mě hodně velká výzva jako vyjít z komfortní zóny. A díky tomu, že jsme vlastně udělaly s kolegyní takový lektorský tandem, který mi velmi vyhovoval, protože jsme každá jiná, a že každý ten rodič si dososal, co potřeboval od toho dotyčného, tak to si myslím, že považuju jakoby za velký úspěch tohle, že ze mě spadla veškerá tréma.“

Výzvy a adaptace:

- Některé pracovnice se musely přizpůsobit novému formátu a překonávat počáteční nejistoty. *„Program byl časově náročný, a to i kvůli dokumentaci a přípravě. Museli jsme si přizpůsobit přípravy a pracovat s tím, co máme.“*

Zhodnocení spolupráce se Scholou Empirica (projektovým týmem, vedením, supervizorkou)

Pozitivní hodnocení spolupráce:

- Účastníci vyjádřili spokojenost s podporou a flexibilitou poskytnutou Scholou Empirica. *„Flexibilita programu a podpora lektorů byly úžasné. Supervize nám pomohly řešit problémy a poskytly cennou zpětnou vazbu.“*
- Supervize byla vnímána jako velmi přínosná a pomáhala řešit problémy vznikající během programu. *„To, jak probíhaly supervize se Zdenou, kterou bych strašně fakt jako vypíchla, tak vlastně to člověk jako i přenesl potom do té práce v té skupině, jo i s těmi rodiči, jo ten její způsob jakým klade otázky, jak je vrací zpátky k tématu, že najednou byla strašně inspirativní pro nás.“*

Komunikace a organizace:

- Pozitivní přístup realizačního týmu Scholy Empirica. *„Já bych ocenila na Schole, že vlastně vytvořily kolegyně fakt jako příjemnou atmosféru, byly moc příjemné lidsky, jo že jsou profíci, ale vlastně týdenní kurz s nimi a vůbec potom to doprovázení bylo strašně příjemné jako partnerské, takže to pro mě bylo hodně důležité, že jsme byli na jedné lodi.“*

Hodnocení procesu implementace intervence

Následující kapitola shrnuje zjištění, která byla sbírána v průběhu celého procesu implementace Programu. Zdroji dat jsou především výstupy ze supervizních a metodických setkání se sociálními pracovníky.

V průběhu realizace projektu se sociální pracovníci opakovaně **potýkali s podobnými obtížemi**, které přirozeně vyvstávají při realizaci inovativního programu a při kontaktu s klienty. Realizační tým projektu ze SCHOLY EMPIRICA (odborný garant, metodik, evaluátor) díky svým předešlým zkušenostem z šíření Programu navrhl sociálním pracovníkům pravidelná setkávání napříč týmy, kde by se sdílela témata vyvstávající z praxe při vedení rodičovských skupin.

SCHOLA EMPIRICA poskytovala po celou dobu projektu soc. pracovníkům odborné **zázemí a reagovala nabídkou podpory v obdobích, kdy to soc. pracovníci potřebovali**.

Podpůrné aktivity před zahájením programu

- výcvik lektorů v programu Dobrý začátek certifikovanou zahraniční lektorkou
- školení soc. pracovníků v tématu práce se skupinou
 - o jde o jednu z nejzásadnějších a účastníky velmi oceňovanou aktivitu. Jedná se o **celodenní školení na téma práce se skupinou**. Školení bylo zážitkové, interaktivní a bylo vedeno lektorkou s dlouhodobou zkušeností s vedením skupiny. Zabývalo se mj. výběrem a sestavováním skupiny, standardním vývojem skupiny, jednotlivými fázemi, ukončováním skupiny, procesy, typologií „problematických“ situací a účastníků. Dále účastníci přinášeli konkrétní dotazy, obavy a situace ze své praxe, které byly demonstrovány zážitkovou formou.
- školení soc. pracovníků v tématu evaluace
- metodické semináře ke stanovování cílů spolupráce mezi soc. pracovníky a klienty

Podpůrné aktivity v průběhu realizace programu

- supervizní setkání se zahraniční lektorkou a jednou z autorek programu prof. Judy Hutchings z Bangor University (Wales, UK) s účastí odborné garantky, projektové manažerky a supervizorky.
- formativní zpětná vazba odborné garantky, projektové manažerky a supervizorky k zaslaným videonahrávkám skupinových setkání
- organizační a metodické setkání týmů
- supervizní setkání týmů
- zpětná vazba k zápisům ze setkání
- týmy si měly psát tzv. manuál implementace, který měl pomoci zachytit zkušenosti z přípravy a realizace programu, které “se obvykle zapomenou” a další rok musí být “objeveny znovu”, což nepřispívá k udržitelnosti programu

Metodické semináře ke stanovování cílů spolupráce mezi sociálními pracovníky a klienty

Dle metodiky programu je potřeba na začátku stanovit, samozřejmě společně s klientem, cíle spolupráce. Ze zkušeností odborných pracovníků SCHOLY EMPIRICA se tento krok jeví jako klíčový jak z hlediska motivace klienta, tak z pohledu hodnocení úspěšnosti intervence v programu. Proto byla soc. pracovníkům v úvodní fázi nabídnuta podpora se stanovováním rodičovských cílů v rámci programu.

Na konkrétních, písemně dokumentovaných reálných příbězích sociální pracovníci analyzovali **výchozí situaci z pohledu klienta i z odborného hlediska, pojmenovávali potenciální témata**, která posléze nabízeli klientům jako možnosti pro změnu (= cíl programu), **identifikovali potřeby a zdroje klientů, hledali potenciální nebo reálná rizika ohrožující dosažení cílů**. Dále si zkoušeli hledat průsečíky výše jmenovaného a tím **definovat (potenciální) cíle**. Skutečné cíle potom museli stanovovat ve spolupráci s klientem, metodické semináře byly **tréninkovým prostorem**. Zároveň bylo potřeba sladit cíle spolupráce s cíli programu, podrobovat je kritickému ověřování jejich kvality dle různých parametrů a pomůcek (např. SMART). Důraz byl kladen zejména na reálnost cílů vzhledem ke specifikům životního kontextu klientů.

Supervizní setkání

Setkání se odehrávala 1x měsíčně v pevně stanovených týmech tak, že šlo o týmy sloučené dle blízkosti lokalit. Zároveň tím byla zajištěna možnost jiného pohledu kolegů, kteří program realizují v jiné organizaci, v jiných podmínkách a s jinými klienty.

Max. délka setkání byla stanovena na 3h, počet účastníků se pohyboval kolem pěti, šesti sociálních pracovníků + dva zástupci ze SCHOLY EMPIRICA, z nichž jeden měl roli supervizora. Takto byly vytvořeny **2 supervizní týmy**. Setkání se účastnili i sociální pracovníci, kteří na projektu participovali v jiné roli než moderátor rodičovské skupiny (např. byli zapojeni do hlídání dětí v průběhu rodičovských skupin apod.).

Byla dohodnuta **pravidla supervizních skupin**: aktivní účast – tzn. vnášet vlastní obsahy a/nebo spolupracovat na zakázkách ostatních; mlčenlivost, resp. důvěrnost (důležité pro profesionalitu pracovníků, korektnost ke klientům a pro pocit bezpečí ve skupině); věcnost – nesdíleli jsme žádná „prý“ atp.; anonymizace písemných výstupů ze setkání.

Výstupem setkání byly **písemné záznamy** se zachycením důležitých bodů jednotlivých „případů“ a zejména s dohodnutými výstupy.

Jednotlivé fáze setkání (struktura setkání byla všem opakovaně vysvětlena a striktně držena po celou dobu projektu) byly následující:

- icebreaker
- přednesení témat účastníky
 - rozřídění na metodická, organizační, sdílecí témata
 - technicko-organizační či administrativní témata byla zodpovězena a vyřešena jako první
- výběr a představení tématu
- precizní definování zadání řešeného tématu
- doptávání se ze strany ostatních
- návrhy řešení

- výběr řešení (výsledky byly revidovány na začátku dalšího setkání)

Obsah – řešená témata – analýza a vývoj

Podrobnou tematickou analýzou zápisů z celkem **12 supervizních setkání** bylo identifikováno několik **okruhů témat**:

- **lektorská role**
 - o strach, abych na něco nezapomněla, aby to bylo fajn, ... - jede mi v hlavě „a co když nebudu vědět?“
 - o rodiče nedokážou stanovit, co je problémové chování dětí
- **metodická témata**
 - o využívání metod ze skupiny rodičů ve skupině dětí, je to reálné?
 - o kapacity v působení na děti paralelně vedle skupiny rodičů
 - o individuální setkání jako náhrady za skupiny
- **praktická témata**
 - o téma dětí na skupině
 - o cílová rovinka programu, diplomy, certifikáty
- **klientská témata/ práce s odlišností?**
 - o diametrálně odlišná zkušenost – každý rodič reaguje na dotazník jinak, myslela jsem si, že s dotazníky bude plošné, ale není; zkušenosti?
 - o maminka, která když začne mluvit, tak je těžké ji zastavit, bere si toho času pro sebe hodně, rovnou ale nastoupí na svá citlivá témata, je těžké ji přerušit
 - o jak ukončit spolupráci s maminkou pěstounkou, která se rozhodla, že chce skončit; jak nejlépe pro sebe, pro lektorky a pro skupinu
 - o co dělat s těmi, kteří téma setkání nepochopili?

Velmi zajímavé bylo, že **zcela absentovala etická témata**.

Sledování fidelity

Zapojené pracovnice v rolích lektorek rodičovských skupin z 5 organizací poskytly odbornému týmu SCHOLY EMPIRICA nahrávky rodičovské skupiny.

Organizace	Počet nahrávek ¹⁴	Setkání
Centrum D8	1	3.setkání
Centrum Protěž	4	3., 6., 8., 11. setkání
Náruč	3	3., 5.+6., 9. setkání
Amina	4	4., 8., 9., 11. setkání
Pohádková chaloupka	1	3.setkání

¹⁴ Doporučený a plánovaný počet nahrávek a následujících individuálních setkání s RT Scholy Empirica ke zpětné vazbě byl 4 pro každou organizaci. Důvodem pro nižší počet v některých organizacích byly technické potíže při nahrávání na mobil (při příchozím hovoru se video přerušilo), deklarovaný nesouhlas rodičů s nahráváním či opomenutí.

Všechny nahrávky pořízené z rodičovských setkání v rámci programu byly posuzovány dvěma hodnotitelkami, které vyplňovaly checklist, neboli kontrolní seznam pro sledování poskytované intervence z hlediska přesnosti a kvality zprostředkování programu, a třetí osobou – metodičkou, která hodnotila práci se skupinou a skupinovou dynamiku. Hodnocení na základě checklistu posloužilo rovněž jako **základ pro velmi strukturovanou, individuální zpětnou vazbu** dotyčným lektorkám rodičovských skupin z jednotlivých služeb.

Ve zpětných vazbách, které byly jednotlivým týmům předávány zvlášť, se nezávisle na sobě objevovaly podobná témata, nedostatky a připomínky. Ty lze shrnout a rozdělit do několika hlavních skupin a konkrétních tvrzení:

Obsahové připomínky

- Diskuse o domácích aktivitách rodičů se často rozbíhala velmi rozsáhle, v důsledku čehož se soustředění rodičů na hlavní aktivitu snižovalo. Často se projevovaly problémy lektorek zastavovat “příliš povídající” rodiče, strukturovat diskuzi a vracet ji zpět k tématu.
- Často chybělo detailní prozkoumání alespoň jednoho konkrétního problému, který rodiče řešili v souvislosti s hlavní domácí aktivitou a od toho odvíjející se další aktivity jako prozkoumání možných řešení daného problému, pomoc rodičům při výběru konkrétního řešení a podpora při nácvičku navrhovaného řešení.
- Diskuse o obrázkových příbězích v daných lekcích postrádala hloubku, často nebyly využity rozvíjející otázky z manuálu a pojmenovávání hlavních stavebních prvků v souvislosti s příběhem.
- V některých nahrávkách zcela chyběla část programu věnující se práci ve větší skupině, při které by měli rodiče procvičovat rodičovské kompetence v určitých situacích v roli “dítěte” a v roli “rodiče” a následná reflexe zažitého.

Moderátorské dovednosti

- Lektorky byly silné v modelaci chování, konkrétně pozitivní motivaci rodičů a vyjadřování pochval, modelaci chování se svou kolegyní–ko-lektorkou a především v uplatňování respektujícího přístupu k rodičům.
- V uplatňování metody Přijmi – Prozkoumej – Propoj – Procvič byly lektorky silné v části “Přijmi” (otevřenost, řeč těla, aktivní naslouchání, reflexivní výroky), v části “Prozkoumej” často chybělo prozkoumání pohledu dítěte na věc (řešil se často pohled rodiče), nejproblematictější byla část “Procvič”, kdy lektorky příliš nevyužívaly příležitosti k procvičování dovedností.
- Lektorky předčily očekávání ve znalosti obsahu setkání a s tím související mírou sebevědomí při vedení lekce.
- Lektorky dokázaly zajistit bezpečí skupiny v tom smyslu, že se rodiče cítili dobře, přijímání a důležití.
- Z hlediska kolaborativního vedení byly nejproblematictější hodnocené položky “udržení rodičů u tématu”, “nastavení časového limitu pro reakci rodičů” a “zaměření se na málomluvné nebo pasivní rodiče”.

Závěr

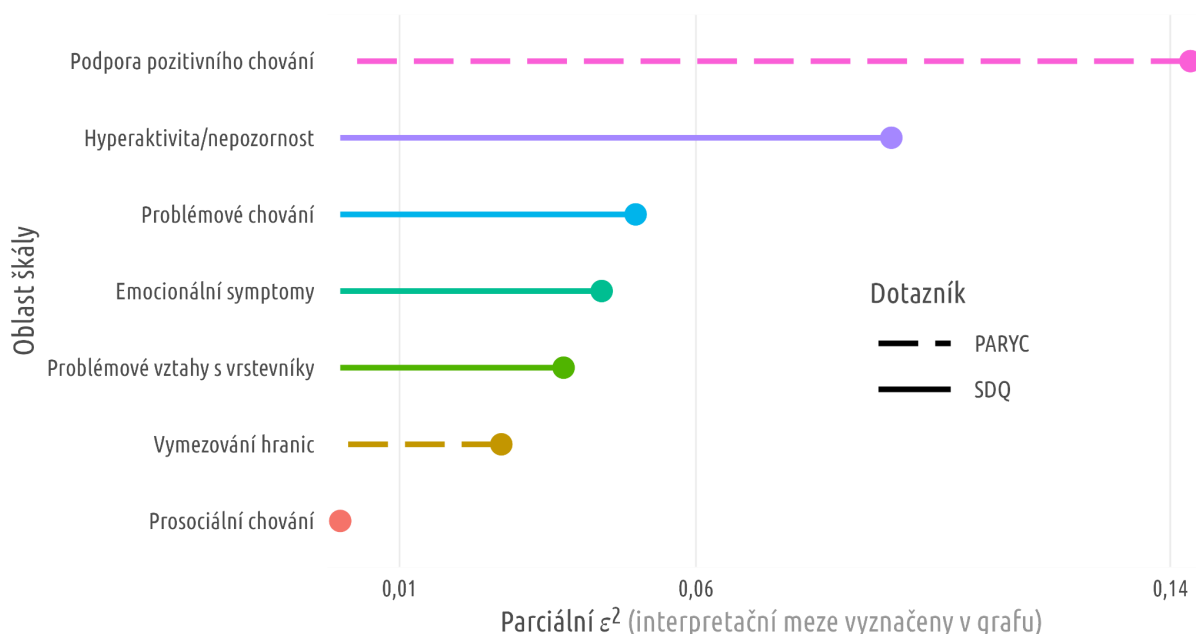
Závěry této zprávy lze shrnout do čtyř okruhů: kvantifikované dopady, nekvantifikované dopady, doporučení pro další projekty a poučení pro další evaluační aktivity.

Kvantifikované dopady

Z kvantitativních dat, tj. naměřených úrovní jednotlivých oblastí SDQ a PARYC, můžeme shrnout, že v nadpoloviční většině ukazatelů (4/7) došlo ke statisticky významnému pozitivnímu efektu intervence. Efekty interakcí vlna vs. skupina¹⁵, které značí rozdíl ve vývoji mezi skupinami, byl celkově vzato největší u rodičů, a to v rámci oblasti *Podpora pozitivního chování*, což je v souladu i s naším předchozím podobným výzkumným projektem¹⁶ (změna rodičovského chování je předpokladem změny chování dětí a tuto změnu je snazší a rychlejší nastolit). Největší změny u dětí doznala oblast *Hyperaktivita/nepozornost*, další oblasti vykázali menší efekty, viz následující graf:

Velikosti efektů intervence

Velký efekt nastal u rodičů v oblasti „Podpora pozitivního chování“, střední pak u dětí v oblasti „Hyperaktivita/nepozornost“.

Aproximované velikosti efektů interakce vlny a skupiny na základě převodu testových statistik jednotlivých modelů (del Friedman, 1982). Interpretace v kontextu sociálních věd dle Fielda (2013).

Stran dalších ukazatelů vycházejících z nestandardizovaných škál byly výsledky konkluzivní s těmi nastíněnými výše. V oblasti trestů došlo u intervenční skupiny k výraznému poklesu užívání fyzických trestů bez toho, aniž by došlo k nárůstu ostatních sledovaných druhů trestů. Stejně tak souhlas s tvrzením, že fyzické tresty jsou nezbytnou součástí řádné

¹⁵ Pro standardizované koeficienty odhadnutých modelů viz přílohu.

¹⁶Mazák et al. (2020). Inovace sociálních služeb zaměřených na podporu rodičovských dovedností: Závěrečná evaluační zpráva – kvantitativní evaluace dopadu. Dostupné z <https://www.scholaempirica.org/wp-content/uploads/2020/09/Zaverecna-evaluacni-zprava.pdf>

výchovy, zaznamenal u intervenční skupiny výrazný pokles. Srovnávací skupina naopak ve vývoji těchto ukazatelů stagnovala, nebo se mírně zhoršovala.

Nekvantifikované dopady

Celkové shrnutí z kvalitativní analýzy rodin

Navzdory tomu, že rodiny zapojené do projektu pocházejí z různých částí ČR, liší se velikostí a mají různé specifické problémy (finanční, bytové nebo vztahové), je z kvalitativních dat možné identifikovat společné charakteristiky, především v oblasti výchovných vzorců. Problémy ve výchově v těchto rodinách mají různé úrovně, které není možné v této zprávě plně obsáhnout. Nicméně je možné určit několik základních společných rysů fungování rodinného prostředí, které jsou pro zapojené rodiny typické.

Soužití v těchto rodinách často postrádá jasně stanovená pravidla. Hranice mezi jednotlivými členy rodiny jsou nejasné, což se projevuje v komunikaci, kde jsou běžnými nástroji interakce nadávky, křik, hádky a fyzické tresty. Rodiče ve sledovaných rodinách mají potíže s nastavováním pravidel a pokud je již nastaví, nejsou schopni je efektivně prosazovat. V napjatých situacích, kdy děti vyžadují pozornost negativním chováním, rodiče často reagují afektovaně a intuitivně volí neefektivní řešení - křik, trestání nebo citovou odtažitost.

Dalším společným znakem zapojených rodin je kvalita trávení společného času. V některých rodinách matky tráví s dětmi hodně času, avšak jeho trávení nepřispívá k vytváření zdravého pozitivního vztahu. V jiných rodinách je naopak patrný kritický nedostatek času věnovaného dětem.

Při identifikaci výchovných problémů a hledání jejich řešení byl důležitý jak pohled samotné matky, tak i sociálního pracovníka. Na úvodních setkáních si matky stanovily cíle, kterých chtějí v projektu dosáhnout. Tyto cíle zahrnovaly změnu chování dítěte (např. „aby děti přestaly být vulgární, více poslouchaly, staly se samostatnější, přestaly být agresivní, přestaly se vztekat, více pomáhaly v domácnosti“) a změnu přístupu matky k výchově a nastavení fungování rodiny (např. „porozumět spouštěčům vzteku dítěte, mít konkrétní návody na řešení situací, umět řešit konflikty v klidu, být důsledná v nastavování pravidel, umět si hrát s dítětem“). Z jednotlivých případů a zkušeností sociálních pracovníků vyplývá, že pro úspěšnou změnu postojů matek je klíčová sebereflexe – uvědomění si vlastních limitů a ochota na nich pracovat. Role sociálního pracovníka spočívá ve vytváření podmínek, aby k této změně mohlo dojít.

Vnímané pokroky a změny v rodičovských kompetencích

Sociální/komunitní pracovnice společně s matkami po ukončení programu hodnotily výsledky spolupráce a pokroky v oblasti výchovy dětí. K hodnocení úspěšnosti programu sloužily jako referenční bod cíle stanovené na úvodních setkáních.

Většina **matek** vyjádřila spokojenost s průběhem a výsledky projektu. Po absolvování programu jsou podle matek děti samostatnější, více poslouchají, lépe vycházejí se sourozenci, jsou méně agresivní a více se zapojují do domácích prací. Část matek si

uvědomila změnu v přístupu k výchově, snaží se ovládat své emoce, trávit více času s dítětem a povídat si s ním, zaměřovat se na pozitivní chování dítěte a to oceněním podporovat.

Z pohledu sociálních/komunitních pracovníků je u většiny rodin patrný pokrok směrem k dosažení stanovených cílů. Matky začaly více komunikovat se svými dětmi, méně na ně křičí, více jim naslouchají a tráví s nimi více času společnou hrou. Děti jsou podle sociálních pracovníků klidnější, schopné se samostatně zabavit, lépe vycházejí se sourozenci a jsou méně agresivní. Matkám se částečně podařilo nastavit pravidla v rodině, je však třeba pracovat na jejich dodržování a obecné důslednosti ve výchově. Některé matky stále zápasí s ovládním vlastních emocí a fyzickým trestáním dětí.

Ačkoliv pokroky v zapojených rodinách nejsou vždy tak výrazné, jak by si sociální pracovníce přály, jsou zřetelné. Je důležité pracovat s očekáváními lektorek ohledně výsledků programu a stanovovat si realistické cíle, s ohledem na realitu klientů, kteří se často nacházejí v začarovaném kruhu selhání. Hlavním přínosem je, že **rodiče si začínají uvědomovat aspekty v komunikaci s dětmi, nad kterými by běžně nepřemýšleli.**

Dopady na skupinu sociálních pracovníků

Všechny zapojené sociální/komunitní pracovníce velmi ocenily získané dovednosti a zkušenosti v oblasti podpory rodičovských kompetencí, což byla také jejich původní motivace k účasti na projektu. Do té doby neměly k dispozici jednoduchý, systematický a evidencí podložený nástroj, který by mohly ve své praxi využít. Pracovnice také vyzdvihovaly zaměření programu na prevenci, které jim dodávalo pocit smysluplnosti jejich práce. Často se totiž v praxi zaměřují na řešení již vzniklých problémů, a nemají dostatek času věnovat se rodičovským kompetencím. Pozitivně hodnotily také zkušenost s vedením skupiny, což pro mnohé bylo novinkou a dodalo jim to větší lektorskou sebejistotu.

Výzvy a limity při implementaci programu

Kvalitativní data ukazují faktory, které mohou ovlivnit úspěšnost intervence. Patří sem velice individuální schopnosti a kapacity pečující osoby (mentální schopnosti, časové možnosti, problémy s návykovými látkami, problémy vyplývající z partnerského soužití a celková situace, ve které se rodina nachází) a schopnosti a vyzrálost sociálního pracovníka vedoucího rodičovské skupiny.

Úspěch intervence může být ohrožen, pokud sociální pracovníce nemá dostatečné znalosti, zkušenosti a osobnostní předpoklady potřebné k předání dovedností pečujícím osobám. Je důležité, aby sociální pracovníce měla zažitý a zautomatizovaný přístup k dětem a výchově, který předává. Je proto nezbytné poskytnout intenzivní podporu sociálním pracovníkům jak při přípravě na implementaci metodiky, tak při řešení konkrétních situací v rodinách během jejího průběhu. Důležitá je také podpora sociálních pracovníků při reflexi jejich práce s rodinou a rodičovskou skupinou a možností změn ve výchově.

Pro úspěšnou intervenci v předávání rodičovských dovedností pečujícím osobám je klíčové motivovat rodiče k účasti v programu, aktivní implementaci kroků metodiky, získat jejich důvěru a mít pozitivní přístup k práci s rodinou s vědomím jejich možností a limitů. Motivace

ke změnám ve výchovném stylu a důvěra v sociálního pracovníka umožňuje otevřenost rodiny při komunikaci o pochybnostech ohledně metodiky a při nezdarech v jejím zavádění do praxe.

V mnoha rodinách bylo třeba se vracet k již probraným krokům, upřesňovat je a upevňovat. Tento individuální prvek programu bylo obtížné naplnit, zejména pokud jde o intervenci formou rodičovské skupiny. Některé lektorky zvládaly reflexi a volbu dalšího postupu bez vnější podpory, jiné vyhledávaly podporu a konkrétní návrhy při supervizních setkáních týmů. Cennou součástí podpory sociálních pracovníků byla také reflexe vedení skupiny na základě videozáznamů a supervize od jedné z autorek programu prof. Judy Hutchings.

Literatura

- Bates, D., Mächler, M., Bolker, B., & Walker, S. (2015). Fitting Linear Mixed-Effects Models Using lme4. *Journal of Statistical Software*, 67(1), 1–48.
<https://doi.org/10.18637/jss.v067.i01>
- Braun, V., & Clarke, V. (2012). *Thematic analysis*. American Psychological Association.
- Cai, L. (2010). High-dimensional exploratory item factor analysis by a Metropolis-Hastings Robbins-Monro algorithm. *Psychometrika*, 75, 33–57.
<https://doi.org/10.1007/s11336-009-9136-x>
- Cameron, J., & Pierce, W. D. (1994). Reinforcement, Reward, and Intrinsic Motivation: A Meta-Analysis. *Review of Educational Research*, 64(3), 363–423.
<https://doi.org/10.3102/00346543064003363>
- Chalmers, R. P. (2012). mirt: A Multidimensional Item Response Theory Package for the R Environment. *Journal of Statistical Software*, 48(6), 1–29.
<https://doi.org/10.18637/jss.v048.i06>
- Cluver, L. D., Lachman, J. M., Ward, C. L., Gardner, F., Peterson, T., Hutchings, J. M., ... Redfern, A. A. (2017). Development of a Parenting Support Program to Prevent Abuse of Adolescents in South Africa: Findings From a Pilot Pre-Post Study. *Research on Social Work Practice*, 27(7), 758–766.
<https://doi.org/10.1177/1049731516628647>
- Cluver, L., Meinck, F., Yakubovich, A., Doubt, J., Redfern, A., Ward, C., ... Gardner, F. (2016). Reducing child abuse amongst adolescents in low- and middle-income countries: A pre-post trial in South Africa. *BMC Public Health*, 16.
<https://doi.org/10.1186/s12889-016-3262-z>
- Cohen, J. (2013). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Routledge
- Deci, E. L., Koestner, R., & Ryan, R. M. (2001). Extrinsic Rewards and Intrinsic Motivation in Education: Reconsidered Once Again. *Review of Educational Research*, 71(1), 1–27.
<https://doi.org/10.3102/00346543071001001>
- DuPaul, G. J., & Ervin, R. A. (1996). Functional assessment of behaviors related to Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: Linking assessment to intervention design. *Behavior Therapy*, 27(4), 601–622. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(96\)80046-3](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(96)80046-3)
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS Statistics* (4th ed.). Sage.
- Friedman, H. (1982). Simplified determinations of statistical power, magnitude of effect and research sample sizes. *Educational and Psychological Measurement*, 42(2): 521–26.
- Goodman, R. (1997) The Strengths and Difficulties Questionnaire: A Research Note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38, 581-586

- Grimm, K. J., Fine, K., & Stegmann, G. (2021). Accounting for standard errors of measurement when modeling change. *International Journal of Behavioral Development*, 45(1), 11–18. <https://doi.org/10.1177/0165025420935617>
- Havrdová E. a Vyhnanáková K., Dobrý začátek. Ověřené postupy pro rodiče, Schola Empirica, 2018, ISBN 978-08-905748-7-8.
- Havrdová, E., Koutná, M., Netík, J., & Pour, M. (2023). Evaluation of a parenting program for disadvantaged families in the Czech Republic. *Research on Social Work Practice*, 34(1), 84–97. <https://doi.org/10.1177/10497315221144000>
- Kuznetsova, A., Brockhoff, P. B., & Christensen, R. H. B. (2017). ImerTest Package: Tests in Linear Mixed Effects Models. *Journal of Statistical Software*, 82(13), 1–26. <https://doi.org/10.18637/jss.v082.i13>
- Lachman, J. M., Kelly, J., Cluver, L., Ward, C. L., Hutchings, J., & Gardner, F. (2018). Process Evaluation of a Parenting Program for Low-Income Families in South Africa. *Research on Social Work Practice*, 28(2), 188–202. <https://doi.org/10.1177/1049731516645665>
- Lachman, J. M., Sherr, L. T., Cluver, L., Ward, C. L., Hutchings, J., & Gardner, F. (2016). Integrating Evidence and Context to Develop a Parenting Program for Low-Income Families in South Africa. *Journal of Child and Family Studies*, 25(7), 2337–2352. <https://doi.org/10.1007/s10826-016-0389-6>
- Mazák et al. (2020). Inovace sociálních služeb zaměřených na podporu rodičovských dovedností: Závěrečná evaluační zpráva – kvantitativní evaluace dopadu. Dostupné z <https://www.scholaempirica.org/wp-content/uploads/2020/09/Zaverecna-evaluacni-zprava.pdf>
- Muris, P., Meesters, C. & van den Berg, F. The Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ). *European Child & Adolescent Psychiatry* 12, 1–8 (2003). <https://doi.org/10.1007/s00787-003-0298-2>
- Parker, A. & Tritter, J. (2006). Focus group method and methodology: current practice and recent debate. *International Journal of Research & Method in Education*, 29(1), 23–37, <https://doi.org/10.1080/01406720500537304>
- Samejima, F. (1969). Estimation of latent ability using a response pattern of graded scores. *Psychometrika Monographs*, 34.
- Yalom, I. D., & Leszcz, M. (2021). *Teorie a praxe skupinové psychoterapie*. PORTÁL sro.

Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník pro rodiče

Záznamový arch pro vyplnění na vstupu

Tento dotazník s rodičem (vychovatel) jako respondentem vyplní koordinátor z pozice tazatele, případně jiný pověřený tazatel. Pokud je v domácnosti více rodičů a/nebo dětí, je vybrán vždy jeden rodič (resp. vychovatel) a jedno dítě, a to podle instrukcí ve zvláštním dokumentu. Dotazník bude zpracován striktně anonymně. Můžete respondenta ujistit, že informace, které Vám sdělí, jsou jen pro statistické zpracování a nebudou spojovány s ním ani jeho domácností. Požádejte respondenta, aby neměl obavy odpovídat naprosto pravdivě.

[NEŽ ZAČNETE DOTAZNÍK VYPLŇOVAT, UJISTĚTE SE, O JAKÉM DÍTĚTI JMENOVITĚ MLUVÍTE.]

Jméno tazatele:

Datum vyplnění:

UNIKÁTNÍ ID ÚČASTNÍKA:

SEKCE 1: Obecné údaje o rodičovi/účastníkovi a dítěti

1	Věk rodiče	2	Pohlaví rodiče (účastníka)	Žena 0	Muž 1
3	Kolik je dítěti let?					
4	Kolik dalších dětí do 18 let žije ve stejné domácnosti?					
5	Jaké je pohlaví dítěte?	Dívka 0	Chlapec 1	5.1	Chodí dítě do školky nebo školy?	Ne 0 Ano 1
6	Jaký je zdravotní stav dítěte?	Je zdravé (kromě občasných běžných dětských nemocí) 1			Dítě je dlouhodobě nebo vážně nemocné nebo postižené 2	
7	Máte zaměstnání?	Ne, jsem nezaměstnaný/á 0	Ano, zaměstnanec na plný úvazek 1	Ano, zaměstnanec na částečný úvazek 2	Ano, živnostník / podnikatel 3	
8	Vyjma Vás, je někdo další v domácnosti zaměstnaný?				Ne, nikdo 0	Ano 1
9	Kolik dospělých osob (nad 18 let) kromě Vás žije ve Vaší domácnosti?					
10	Jaký je Váš vztah k dítěti?					
	Biologická matka	1	Biologický otec	2		
	Nevlastní matka nebo nevlastní otec	3	Jiný příbuzný (prarodič, teta nebo strýc, starší sourozenec,...)	4		
	Pěstoun	5	Jiný vztah (specifikujte) 6		
11	Žije matka dítěte ve stejné domácnosti jako dítě?	Ano 1	Ne, matka nežije 2	Ne, žije jinde 3		
12	Žije otec dítěte ve stejné domácnosti jako dítě?	Ano 1	Ne, otec nežije 2	Ne, žije jinde 3		
13	Když se zamyslíte nad obdobím posledních čtyř týdnů, došly Vám za tu dobu peníze na nákup jídla a základních potřeb?				Ne 0	Ano 1

SEKCE 2: Můj vztah s dítětem

Rádi bychom Vám teď položili několik otázek týkajících se vašeho vztahu s vaším dítětem. Uvedte prosím, jak často se za poslední měsíc (asi 30 dní) udály následující situace. Pokuste se, prosím, vybrat odpověď pro všechny nabízené události, i když si třeba nejste zcela jistá/ý. Pro každé z nabízených tvrzení nám, prosím, řekněte, zda se neděje nikdy, děje se velmi zřídka, zřídka, někdy, často, velmi často, nebo neustále. [ZAŠKRTNOUT VŽDY JEDNU VARIANTU]

NEŽ ZAČNETE VYPLŇOVAT JEDNOTLIVÉ POLOŽKY, PPŘIPOMEŇTE SI, ŽE SE STÁLE BAVÍTE O JEDNOM A TOM SAMÉM DÍTĚTI (NE O JINÝCH DĚTECH, KTERÉ PŘÍPADNĚ V RODINĚ JSOU).

14	Jak často si hrajete se svým dítětem?	Nikdy 0	Velmi zřídka 1	Zřídka 2	Někdy 3	Často 4	Velmi často 5	Neustále 6
15	Jak často se držíte zpět a necháte své dítě, aby se samo vypořádalo s problémy, které je schopné samo vyřešit?	Nikdy 0	Velmi zřídka 1	Zřídka 2	Někdy 3	Často 4	Velmi často 5	Neustále 6
16	Jak často vyzvete své dítě, aby s vámi hrálo hru nebo dělalo něco zábavného?	Nikdy 0	Velmi zřídka 1	Zřídka 2	Někdy 3	Často 4	Velmi často 5	Neustále 6
17	Jak často své dítě pochválíte za dobré chování?	Nikdy 0	Velmi zřídka 1	Zřídka 2	Někdy 3	Často 4	Velmi často 5	Neustále 6
18	Jak často své dítě učíte nějakou novou dovednost?	Nikdy 0	Velmi zřídka 1	Zřídka 2	Někdy 3	Často 4	Velmi často 5	Neustále 6
19	Jak často zapojujete své dítě do domácích prací?	Nikdy 0	Velmi zřídka 1	Zřídka 2	Někdy 3	Často 4	Velmi často 5	Neustále 6
20	Jak často jste odměnil/a své dítě, když udělalo něco dobře nebo použilo nově naučenou dovednost?	Nikdy 0	Velmi zřídka 1	Zřídka 2	Někdy 3	Často 4	Velmi často 5	Neustále 6
21	Jak často se při jednání se svým dítětem držíte svých pravidel a neměňte je?	Nikdy 0	Velmi zřídka 1	Zřídka 2	Někdy 3	Často 4	Velmi často 5	Neustále 6
22	Jak často mluvíte se svým dítětem klidně, i když se na něj zlobíte?	Nikdy 0	Velmi zřídka 1	Zřídka 2	Někdy 3	Často 4	Velmi často 5	Neustále 6
23	Jak často svému dítěti jasným a jednoduchým způsobem vysvětlujete, co po něm chcete?	Nikdy 0	Velmi zřídka 1	Zřídka 2	Někdy 3	Často 4	Velmi často 5	Neustále 6
24	Jak často říkáte svému dítěti, co po něm chcete, spíše než co dělat nemá.	Nikdy 0	Velmi zřídka 1	Zřídka 2	Někdy 3	Často 4	Velmi často 5	Neustále 6
25	Jak často svému dítěti říkáte, jaké chování od něj očekáváte?	Nikdy 0	Velmi zřídka 1	Zřídka 2	Někdy 3	Často 4	Velmi často 5	Neustále 6
26	Jak často nastavujete pro své dítě pravidla chování, která jste skutečně schopná/schopen vymáhat?	Nikdy 0	Velmi zřídka 1	Zřídka 2	Někdy 3	Často 4	Velmi často 5	Neustále 6
27	Jak často zvládáte zajistit, že Vaše dítě v podstatě dodržuje pravidla, která mu určíte?	Nikdy 0	Velmi zřídka 1	Zřídka 2	Někdy 3	Často 4	Velmi často 5	Neustále 6

SEKCE 3: Chování mého dítěte

Následující otázky se týkají chování vašeho dítěte. Opět uvažte období posledního měsíce (asi 30 dní). Pomohlo by nám, kdybyste odpověděli na všechny otázky co nejlépe, i když si nejste úplně jisti nebo se vám zdá otázka trochu divná. Je to důležité pro statistické vyhodnocení dotazníku. Pro každé prohlášení o vašem dítěti rozhodněte, zda je pro období posledních 30 dní nepravdivé, tak trochu pravdivé, nebo definitivně pravdivé [ZAŠKRTNOUT VŽDY JEDNU VARIANTU]. **OPĚT SI PŘIPOMEŇTE, ŽE VŠECHNY POLOŽKY SE TÝKAJÍ STÁLE STEJNÉHO JEDNOHO DÍTĚTE.**

28	Snaží se chovat pěkně k druhým lidem. Bere ohled na jejich pocity.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
29	Je neklidný/á. Nevydrží dlouho bez hnutí.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
30	Často si stěžuje na bolesti hlavy, žaludku nebo na nevolnost.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
31	Obvykle se dělí s druhými (o jídlo, hry, psací potřeby aj.).	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
32	Často má záchvaty vzteku nebo výbušnou náladu.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
33	Je spíše samotář/samotářka. Má sklon hrát si sám/sama.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
34	Je celkem poslušný/á. Obvykle dělá, co si dospělí přejí.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
35	Má hodně starostí, často vypadá ustaraně.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
36	Vždy ochotný pomoci, když si někdo ublíží, je zarmoucený nebo mu je zle.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
37	Je neposedný.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
38	Má alespoň jednoho dobrého kamaráda nebo kamarádku.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
39	Často se pere s jinými dětmi nebo je šikanuje.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
40	Je často nešťastný/á, skleslý/á nebo smutný/á.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
41	Je vcelku oblíbený/á mezi jinými dětmi.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
42	Snadno se dá vyrušit. Špatně se soustředí.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
43	Je nervózní nebo nesamostatný v nových situacích. Snadno ztratí sebedůvěru.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
44	Je laskavý/á k mladším dětem.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
45	Často lže nebo podvádí.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
46	Jiné děti ho/ji šikanují.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
47	Často dobrovolně pomáhá druhým (rodičům, učitelům, jiným dětem).	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
48	Přemýšlí, než něco udělá.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
49	Krade – doma, ve škole nebo jinde.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
50	Lépe vychází s dospělými než jinými dětmi.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2

51	Má mnoho strachů. Snadno se poleká.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2
52	Vytrvá u úkolu do konce.	Není pravda 0	Tak trochu pravda 1	Definitivně pravda 2

Následující otázky mohou být rodičem vnímány jako citlivé. Ujistěte ho/ji ještě jednou, že odpovědi budou zpracovány zcela anonymně a že je důležité nebát se odpovídat pravdivě.

SEKCE 6: Disciplína a trestání

Všichni dospělí používají určité postupy, aby učili své děti správnému chování nebo jim zabránili chovat se špatně. Někdy nás děti opravdu rozněvají nebo rozčílí a použijeme třeba i výchovné opatření, které nás pak mrzí. Můžete mi, prosím, říct, kolikrát jste za poslední 4 týdny udělal/a následující věci? [ZAŠKRTNOUT VŽDY JEDNU VARIANTU].

53	Kolikrát za poslední čtyři týdny jste vy osobně potrestal/a své dítě jakýmkoliv fyzickým trestem? Například naplácání na zadek, pohlavek, úder rukou nebo předmětem, zatřesení dítětem, strčení do dítěte atd.								
	Ani jednou (0)	Jednou (1)	Dvakrát (2)	Třikrát (3)	Čtyřikrát (4)	Pětkrát (5)	Šestkrát (6)	Sedmkrát (7)	Osmkrát a více (8)
54	Kolikrát za poslední čtyři týdny jste potrestal/a své dítě tím, že jste mu <u>naplácal/a rukou na zadek</u> ?								
	Ani jednou (0)	Jednou (1)	Dvakrát (2)	Třikrát (3)	Čtyřikrát (4)	Pětkrát (5)	Šestkrát (6)	Sedmkrát (7)	Osmkrát a více (8)
55	Kolikrát za poslední čtyři týdny jste o svém dítěti řekl/a něco, co ho pak trápilo?								
	Ani jednou (0)	Jednou (1)	Dvakrát (2)	Třikrát (3)	Čtyřikrát (4)	Pětkrát (5)	Šestkrát (6)	Sedmkrát (7)	Osmkrát a více (8)
56	Kolikrát za poslední čtyři týdny jste své dítě trestal/a tím, že jste s ním odmítal/a mluvit nebo jste ho jinak ignoroval/a?								
	Ani jednou (0)	Jednou (1)	Dvakrát (2)	Třikrát (3)	Čtyřikrát (4)	Pětkrát (5)	Šestkrát (6)	Sedmkrát (7)	Osmkrát a více (8)
57	Kolikrát za poslední čtyři týdny jste své dítě trestal/a tím, že jste mu dal/a domácí vězení nebo ho naopak odmítal/a pustit domů?								
	Ani jednou (0)	Jednou (1)	Dvakrát (2)	Třikrát (3)	Čtyřikrát (4)	Pětkrát (5)	Šestkrát (6)	Sedmkrát (7)	Osmkrát a více (8)
58	Pokud se na výchově dítěte podílí ještě někdo další (například druhý rodič, jiný příbuzný nebo nějaká další dospělá osoba), trestá tato osoba vaše dítě někdy jakýmkoliv fyzickým trestem?								
	Nikdy (0)	Zřídka (1)	Někdy (2)	Často (3)	Žádná taková další osoba není (4)				
59	A do jaké míry souhlasíte s následujícím tvrzením: Aby člověk mohl řádně vychovat dítě, je potřeba používat i fyzické tresty.								
	Rozhodně nesouhlasím (0)	Nesouhlasím (1)	Nejsem si jistá/ý (2)	Souhlasím (3)	Rozhodně souhlasím (4)				

To je vše! Děkujeme, že jste s námi sdíleli tyto informace. Opravdu si vážíme Vaší pomoci.

Příloha č. 2: Scénář fokusní skupiny se sociálními pracovníci

Scénář reflektivního setkání s lektorkami projektu “Rodičovské skupiny na podporu rodičovských kompetencí v Libereckém a Ústeckém”

Témata setkání:

1. reflexe a zhodnocení obsahu projektu - metodiky
2. zhodnocení dopadu projektu
 - a. na klienty a jejich děti
 - b. na pracovníky samotné
3. zhodnocení spolupráce se SE
4. doporučení pro budoucí podobné projekty
5. návrhy na inovace programu, revizi metodiky

Nástroj - fokusní skupina - počet účastníků ve skupině max 8, délka trvání: 90 min; moderované výzkumníkem SHOLY EMPIRICA

SCÉNÁŘ:

1. ÚVOD (5 min na představení + pravidla+technikálie):

- představení témat dnešního setkání
- pravidla skupinové diskuze

Cokoliv zde řeknete nebude nikdo hodnotit nebo soudit, všechny typy zkušeností jsou vítány. *Rádi bychom slyšeli názory nebo nápady každého – představujeme si to tak, že to bude konverzace a je v pořádku vybudovat si vlastní postoj na něčem, co už někdo říkal před vámi, ale také můžete přijít s úplně jiným pohledem na věc. „Nejsou žádné špatné odpovědi. Očekáváme, že budete mít odlišné pohledy na věci. Prosím sdílejte svůj pohled i když se liší od toho, co říkají ostatní.”*

- každý má stejný prostor, moderátor vyvažuje

Nebojte se nechat rozeběhnout konverzaci ohledně daných témat mezi sebou. Moje úloha moderátora diskuze bude klást otázky, poslouchat, a zajišťovat, aby každý měl stejnou šanci sdílet. Protože nás zajímá, co má na srdci každý z vás. Takže, když budete mluvit příliš hodně, můžu vás v průběhu požádat, abyste dali šanci sdílet i ostatním. A když zase nebudete říkat nic moc, může se stát, že se vás budu přímo oslovovat, abyste každý měli podobný prostor.“

- souhlas s nahráváním, nahrávka pouze pro přepis, následně anonymizace, zpracování pro potřeby výzkumu. Po přepisu vymazání nahrávky.

Nahrávku nepředáváme žádné třetí straně. Slouží pouze pro výzkumné účely.

- struktura setkání - okruhy témat + 90 min
- prostor pro dotazy

2. TRANZICE DO KLÍČOVÝCH TÉMAT (5 min):

- **Motivace:** Zamyslete se zpětně nad tím, kdy jste poprvé byli Vy osobně zapojeni do tohoto programu. Jaká byla vaše očekávání? Proč jste do projektu šli?

3. POSTOJE - OSOBNÍ ZKUŠENOST a NÁZOR (15 min):

- Co se vám na programu podpory rodičovských dovedností nejvíce líbí? Co jsou podle vás jeho silné stránky?
- Co se vám naopak na programu nejvíce nelíbí? Co považujete za slabé stránky?

4. PRÁCE S METODIKOU (25–30 min)

- Které části metodiky podpory rodičovských dovedností nebyly srozumitelné/byly problematické na vysvětlení rodičům? Proč?
 - Bylo to specifikem cílové skupiny? (*Pozn. Cílem je zjistit, zda je některou část potřeba přepracovat, uchopit jinak pro náš kontext*)
- Využívali jste při práci s klienty v rámci projektu nějaké jiné techniky, nástroje, které považujete za užitečné? Jaké? Proč?
- S jakými **bariérami** jste se při zavádění programu do vaší služby nejvíce potýkali?
 - Co se změnilo/co jste udělali pro to, aby ty bariéry zmizely?
 - Na jaké **konkrétní problémy, obavy** jste při zavádění programu u svých klientů naráželi?
- Co byste na základě vaší zkušenosti do programu doplnili/z programu vyřadili, případně upravili a proč ?

5. HODNOCENÍ DOPADU (20–25 min)

- Co se vám v rámci práce s klienty dařilo? Můžete uvést konkrétní příklad?
- Jak hodnotíte dopad účasti v programu na své klienty? V kterých oblastech lze sledovat pozitivní posun?
- Co se vám naopak v práci s klienty nedařilo? Proč?
- Jak hodnotíte vaše zapojení do projektu vy osobně?
 - Co pro vás byly klíčové momenty, které vám z odborného hlediska daly nejvíc?

6. HODNOCENÍ SPOLUPRÁCE (10 min)

- Jak hodnotíte obdrženu podporu ze strany SCHOLY EMPIRICA? (*např. v různých fázích projektu - organizace, školení, implementace ...*)
 - Je něco, co by vám práci s klienty usnadnilo?
 - Je něco, co vám chybělo?

7. DOPORUČENÍ (10 min)

- Budete metodiku dále využívat? Jak?
- Co by vám v pokračování práce s rodiči a podpoře jejich dovedností pomohlo a jak?
- Máte nějaké doporučení (organizační, obsahové), pokud SCHOLA bude vést podobný projekt zaměřený na podporu rodičovských dovedností?
- Je ještě něco, co v rámci dnešní diskuze nezaznělo a chtěli byste dodat?

Příloha č. 3: Koeficienty použitých modelů

U každé tabulky s koeficienty modelu je v poznámce uvedeno několik ukazatelů shody modelu s daty (model fit). U modelů se smíšenými efekty není dostupný jednoduchý koeficient determinace, a tak přikládáme tři metriky:

- R_marg – podíl variance vysvětlené pouze fixními efekty
- R_cond – podíl variance vysvětlené „kompletním“ modelem
- ICC (intraclass correlation coefficient / vnitrotřídní korelační koeficient) – podíl variance vysvětlené pouze náhodnými efekty

PARYC – Podpora pozitivního chování

Proměnná	Beta	95 % IS	p
abs. člen	0,215	[-0,273; 0,702]	0,385
skupina [experimentální]	-0,320	[-0,768; 0,128]	0,160
vlna měření [druhá]	-0,073	[-0,341; 0,195]	0,590
věk rodiče	0,116	[-0,146; 0,377]	0,383
věk dítěte	-0,282	[-0,493; -0,072]	0,009
pohlaví dítěte [chlapec]	-0,198	[-0,600; 0,204]	0,332
zaměstnání [plný úvazek]	0,110	[-0,276; 0,497]	0,573
zaměstnání [částečný úvazek]	-0,241	[-0,693; 0,210]	0,292
zaměstnání [podnikatel]	0,225	[-0,469; 0,920]	0,522
vztah k dítěti [nevl. rodič]	-1,340	[-2,877; 0,197]	0,087
vztah k dítěti [příbuzný]	-0,458	[-1,223; 0,307]	0,239
vztah k dítěti [pěstoun]	-0,181	[-0,765; 0,404]	0,542
vztah k dítěti [příbuzný a pěstoun]	-0,166	[-0,847; 0,515]	0,630
skupina [experimentální] * vlna měření [druhá]	0,703	[0,313; 1,093]	<0,001

Pozn.: R2_marg = 0,144; R2_cond = 0,711; ICC = 0,662

PARYC – Vymezování hranic

Proměnná	Beta	95 % IS	p
abs. člen	0,166	[-0,344; 0,677]	0,520

Proměnná	Beta	95 % IS	p
skupina [experimentální]	-0,031	[-0,505; 0,443]	0,897
vlna měření [druhá]	-0,027	[-0,375; 0,322]	0,879
věk rodiče	0,183	[-0,095; 0,460]	0,196
věk dítěte	-0,040	[-0,259; 0,178]	0,716
pohlaví dítěte [chlapec]	-0,172	[-0,573; 0,229]	0,397
zaměstnání [plný úvazek]	0,175	[-0,250; 0,600]	0,418
zaměstnání [částečný úvazek]	-0,179	[-0,700; 0,341]	0,497
zaměstnání [podnikatel]	-0,180	[-0,991; 0,630]	0,661
vztah k dítěti [nevl. rodič]	-1,138	[-3,022; 0,746]	0,235
vztah k dítěti [příbuzný]	-0,405	[-1,220; 0,411]	0,328
vztah k dítěti [pěstoun]	-0,402	[-1,004; 0,199]	0,188
vztah k dítěti [příbuzný a pěstoun]	-0,423	[-1,166; 0,320]	0,262
skupina [experimentální] * vlna měření [druhá]	0,432	[-0,075; 0,938]	0,094

Pozn.: R2_marg = 0,070; R2_cond = 0,502; ICC = 0,464

SDQ – Emocionální symptomy

Proměnná	Beta	95 % IS	p
abs. člen	-0,433	[-0,900; 0,034]	0,069
skupina [experimentální]	0,253	[-0,178; 0,683]	0,248
vlna měření [druhá]	0,192	[-0,097; 0,480]	0,192
věk rodiče	-0,011	[-0,264; 0,242]	0,933
věk dítěte	0,293	[0,092; 0,494]	0,005
pohlaví dítěte [chlapec]	0,469	[0,094; 0,844]	0,015
zaměstnání [plný úvazek]	0,115	[-0,267; 0,497]	0,552
zaměstnání [částečný úvazek]	0,203	[-0,254; 0,661]	0,381
zaměstnání [podnikatel]	0,527	[-0,181; 1,235]	0,144
vztah k dítěti [nevl. rodič]	-0,390	[-1,997; 1,218]	0,632

Proměnná	Beta	95 % IS	p
vztah k dítěti [příbuzný]	-0,275	[-1,016; 0,466]	0,465
vztah k dítěti [pěstoun]	0,073	[-0,482; 0,628]	0,795
vztah k dítěti [příbuzný a pěstoun]	-0,144	[-0,811; 0,524]	0,671
skupina [experimentální] * vlna měření [druhá]	-0,451	[-0,870; -0,031]	0,036

Pozn.: R2_marg = 0,168; R2_cond = 0,637; ICC = 0,563

SDQ – Problémové chování

Proměnná	Beta	95 % IS	p
abs. člen	-0,692	[-1,139; -0,244]	0,003
skupina [experimentální]	0,621	[0,209; 1,033]	0,003
vlna měření [druhá]	-0,075	[-0,292; 0,143]	0,500
věk rodiče	-0,326	[-0,562; -0,090]	0,007
věk dítěte	0,249	[0,056; 0,441]	0,012
pohlaví dítěte [chlapec]	0,867	[0,488; 1,245]	<0,001
zaměstnání [plný úvazek]	0,055	[-0,285; 0,394]	0,751
zaměstnání [částečný úvazek]	-0,173	[-0,558; 0,213]	0,377
zaměstnání [podnikatel]	0,339	[-0,251; 0,930]	0,258
vztah k dítěti [nevl. rodič]	1,156	[-0,128; 2,440]	0,077
vztah k dítěti [příbuzný]	0,771	[0,080; 1,461]	0,029
vztah k dítěti [pěstoun]	-0,030	[-0,569; 0,509]	0,912
vztah k dítěti [příbuzný a pěstoun]	-0,070	[-0,678; 0,538]	0,821
skupina [experimentální] * vlna měření [druhá]	-0,346	[-0,663; -0,028]	0,033

Pozn.: R2_marg = 0,282; R2_cond = 0,815; ICC = 0,743

SDQ – Hyperaktivita/nepozornost

Proměnná	Beta	95 % IS	p
abs. člen	-0,714	[-1,152; -0,277]	0,002

Proměnná	Beta	95 % IS	p
skupina [experimentální]	0,512	[0,110; 0,915]	0,013
vlna měření [druhá]	0,184	[-0,039; 0,408]	0,105
věk rodiče	-0,236	[-0,468; -0,003]	0,047
věk dítěte	0,204	[0,015; 0,392]	0,034
pohlaví dítěte [chlapec]	0,912	[0,545; 1,279]	<0,001
zaměstnání [plný úvazek]	-0,238	[-0,577; 0,101]	0,167
zaměstnání [částečný úvazek]	-0,286	[-0,674; 0,102]	0,147
zaměstnání [podnikatel]	0,310	[-0,286; 0,906]	0,305
vztah k dítěti [nevl. rodič]	-0,066	[-1,369; 1,237]	0,920
vztah k dítěti [příbuzný]	0,373	[-0,307; 1,054]	0,280
vztah k dítěti [pěstoun]	0,378	[-0,148; 0,905]	0,157
vztah k dítěti [příbuzný a pěstoun]	0,240	[-0,361; 0,841]	0,431
skupina [experimentální] * vlna měření [druhá]	-0,473	[-0,798; -0,147]	0,005

Pozn.: R2_marg = 0,278; R2_cond = 0,793; ICC = 0,714

SDQ – Problémové vztahy s vrstevníky

Proměnná	Beta	95 % IS	p
abs. člen	-0,529	[-0,997; -0,061]	0,027
skupina [experimentální]	0,435	[0,005; 0,866]	0,047
vlna měření [druhá]	0,004	[-0,237; 0,246]	0,973
věk rodiče	-0,131	[-0,380; 0,118]	0,300
věk dítěte	0,175	[-0,027; 0,377]	0,088
pohlaví dítěte [chlapec]	0,794	[0,403; 1,185]	<0,001
zaměstnání [plný úvazek]	-0,011	[-0,374; 0,353]	0,954
zaměstnání [částečný úvazek]	0,002	[-0,415; 0,420]	0,991
zaměstnání [podnikatel]	0,165	[-0,476; 0,807]	0,611
vztah k dítěti [nevl. rodič]	-0,552	[-1,956; 0,853]	0,439

Proměnná	Beta	95 % IS	p
vztah k dítěti [příbuzný]	0,191	[-0,537; 0,920]	0,604
vztah k dítěti [pěstoun]	-0,154	[-0,717; 0,408]	0,588
vztah k dítěti [příbuzný a pěstoun]	-0,123	[-0,767; 0,521]	0,707
skupina [experimentální] * vlna měření [druhá]	-0,345	[-0,697; 0,006]	0,054

Pozn.: R2_marg = 0,186; R2_cond = 0,761; ICC = 0,707

SDQ – Prosociální chování

Proměnná	Beta	95 % IS	p
abs. člen	0,468	[0,002; 0,935]	0,049
skupina [experimentální]	-0,287	[-0,716; 0,142]	0,188
vlna měření [druhá]	0,100	[-0,168; 0,369]	0,461
věk rodiče	0,191	[-0,061; 0,442]	0,136
věk dítěte	-0,149	[-0,351; 0,052]	0,145
pohlaví dítěte [chlapec]	-0,794	[-1,175; -0,414]	<0,001
zaměstnání [plný úvazek]	0,037	[-0,338; 0,412]	0,844
zaměstnání [částečný úvazek]	0,240	[-0,202; 0,682]	0,284
zaměstnání [podnikatel]	-0,104	[-0,785; 0,578]	0,764
vztah k dítěti [nevl. rodič]	-1,277	[-2,799; 0,246]	0,100
vztah k dítěti [příbuzný]	-0,544	[-1,280; 0,191]	0,146
vztah k dítěti [pěstoun]	-0,067	[-0,625; 0,490]	0,812
vztah k dítěti [příbuzný a pěstoun]	0,170	[-0,487; 0,827]	0,610
skupina [experimentální] * vlna měření [druhá]	0,161	[-0,229; 0,552]	0,415

Pozn.: R2_marg = 0,197; R2_cond = 0,700; ICC = 0,626